БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1930 чылда
үндезилеттинген

1961 ч.
ДЕКАБРЬ
10
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 291 (5081).

Өртээ 2 көп.

1961
17
ДЕКАБРЬ
ЭҢ ТӨЛЕПТИГ ООЛДАР, КЫСТАРНЫ соңгуул!
ТЫВА АССР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ соңгулдалар

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң

ХООЙЛУЗУ

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң **ДОКТААДЫРЫ БОЛЗА:**

1. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады белеткээни 1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын палаталарның Бюджет комиссияларының болгаш Националдар Совединиң Экономиктиг комиссиязының эдилгелери-биле кады чүүлдүг деп хүлээп алыр.

2. 1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының талазы-биле палаталарның Бюджет комиссияларының болгаш Националдар Совединиң Экономиктиг комиссиязының кылган түңнелделеринде саналдарны база эдилгелерни, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдарынга депутаттарның кылган саналдарын база эдилгелерин чугаалажып көргеш, оларның талазы-биле чогуур шиитпирлерни үндүрерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль
1961 чылдың декабрь 8.

1962 чылда Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Күрүне бюджединиң дугайында

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң

ХООЙЛУЗУ

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң **ДОКТААДЫРЫ БОЛЗА:**

1 чүүл. Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Бюджет комиссияларының илеткелдериниң талазы-биле хүлээп алдынган өскерилгелер-биле, а ол ышкаш Националдар Совединиң Экономиктиг комиссиязының саналдары-биле кады 1962 чылда ССР Эвилелиниң Күрүне бюджедин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгенин ёзугаар, чарыгдалдарга: чарыгдалдарын орулгалары 1.548.737 муң рубль түңге ажып турар кылдыр, бүгү орулгалар талазы-биле 81.918.641 муң рубль түңге болгаш бүгү чарыгдалдар талазы-биле 80.369.904 муң рубль түңге бадылаар.

2 чүүл. Күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелеринден база организацияларындан орулгаларны—саарылгадан үндүргүнү, орулгалардан шилчидиишкиннерни, олча-ажык үндүргүн болгаш социалистиг ажыл-агыйдан өске-даа орулгаларны—1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединге 74.502.561 муң рубль нийти түңге доктаадыр.

3 чүүл. Улус ажыл-агыйын акшаландырарынга — аар үлетпүрнү, түдүг индустриязын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн, кодээ ажыл-агыйны, транспортту, чуртталга-коммунал ажыл-агыйын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам ыңай хөгжүдеринге чарыгдалдарны — 1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединге 32.469.128 муң рубль нийти түңге доктаадыр.

4 чүүл. Социал-культура хемчеглеринге—бүгү-нийти өөредилгениң школаларынга, техникумнарга, дээди өөредилге черлеринге, эртем-шинчилел албан черлеринге, профессионал-техниктиг өөредилге черлеринге, библиотекаларга, клубтарга, театрларга, парлалгага, радио дамчыдылгазынга болгаш чырыдыышкын база культура талазы-биле өске-даа хемчеглерге; эмнелгелерге, уруглар яслилеринге, санаторийлерге болгаш кадык камгалалының база күш-культураның талазы-биле өске-даа албан черлеринге; пенсияларга болгаш пособиелерге—дээвилелдерни 1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединге 28.748.744 муң рубль нийти түңге, оон иштинден социал страхованиениң күрүне бюджединиң талазы-биле 8.433.277 муң рубль кылдыр доктаадыр.

5 чүүл. Чурттуң камгалалынга дээвилелдерни 1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединге 13.409.693 муң рубль түңге доктаадыр.

6 чүүл. Күрүне эрге-чагыргазының органнарын, күрүне эргелелиниң, суттуң болгаш прокуратураның органнарын хандырып тударынга дээвилелдерни 1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединге 1.067.435 муң рубль түңге доктаадыр.

7 чүүл. 1962 чылда эвилел бюджединиң чарыгдалдарын орулгалары 1.548.737 муң рубль түңге ажып турар кылдыр, орулгалар талазы-биле 38.233.575 муң рубль түңге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 36.684.838 муң рубль түңге доктаадыр.

8 чүүл. 1962 чылда эвилелдешкен республикаларның күрүне бюджеттерин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 44.778.074 муң рубль түңге доктаадыр, оон иштинден эвилелдешкен республикалар талазы-биле:

	(МУҢ РУБЛЬ-БИЛЕ)
Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказы	26.412.173
Украин Совет Социалистиг Республика	7.616.053
Белорус Совет Социалистиг Республика	1.345.370
Узбек Совет Социалистиг Республика	1.240.273
Казах Совет Социалистиг Республика	3.379.371
Грузин Совет Социалистиг Республика	749.374
Азербайджан Совет Социалистиг Республика	706.392
Литва Совет Социалистиг Республика	580.431
Молдав Совет Социалистиг Республика	352.359
Латвия Совет Социалистиг Республика	496.735
Киргиз Совет Социалистиг Республика	421.560
Таджик Совет Социалистиг Республика	360.455
Армян Совет Социалистиг Республика	398.011
Туркмен Совет Социалистиг Республика	378.921
Эстон Совет Социалистиг Республика	340.596

9 чүүл. Нийти эвилелдиң күрүне үндүрүглеринден болгаш орулгаларындан эвилелдешкен республикаларның күрүне бюджеттеринче шилчидиишкиннерни 1962 чылда мооң адаанда хемчээлдерге бадылаар:

а) саарылгадан үндүрүг талазы-биле киирилгелерден: РСФСР—32,2 хуу, Украин ССР—29,5 хуу, Белорус ССР—55,2 хуу, Узбек ССР—70,8 хуу, Казах ССР—100 хуу, Грузин ССР—81,2 хуу, Азербайджан ССР—65,5 хуу, Литва ССР—76,1 хуу, Молдав ССР—33,0 хуу, Латви ССР—17,2 хуу, Киргиз ССР—94,7 хуу, Таджик ССР—95,4 хуу, Армян ССР—95,0 хуу, Туркмен ССР—100 хуу, Эстон ССР—56,5 хуу;

б) күрүнениң күш-ажылчы акшаалга кассаларының 1962 чылда салыышкыннар артыының өскениниң күсели-биле күрүне чээжиинге киирген түңден болгаш 1962 чылда күрүнениң 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээжиниң тараткаының түңүнден—50 хуу;

в) Киргиз ССР-ниң болгаш Таджик ССР-ниң күрүне бюджеттеринге чоңдан олча-ажык үндүрүглерин—100 хуу.

1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планы-биле баш удур көрдүнген хемчеглерни акшаландырарын хандырары-биле 1962 чылда эвилел бюджединиң хөреңгилеринден Казах ССР-ниң күрүне бюджединге 1.030.013 муң рубльду болгаш Туркмен ССР-ниң күрүне бюджединге 62.995 муң рубльду үндүрүп бээр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль
1961 чылдың декабрь 8.

СЕССИЯНЫҢ ДЕКАБРЬ 8-ТЕ ХУРАЛЫ

МОСКВА, декабрь 8. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки чылдазының чедиги сессиязы бодунуң ажылын Кремльде үш хүн үргүлчүлеп турар. Палаталарның эртенги аңгы-аңгы хуралдарынга хүн айтырыының бирги болгаш ийиги айтырыгларының талазы-биле: 1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында, 1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1960 чылда күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында санал үргүлчүлеп турган.

ЭВИЛЕЛДИҢ СОВЕДИНИҢ хуралынга санал бергеннер болза: **А. Я. ЛУЗГИНА** (Белорус ССР), **В. Г. АГИБАЛОВ** (Архангельск область), **И. Ф. СЫНИЦЫН** (Волгоград область), **И. П. ЛУПАН** (Молдав ССР), **П. Я. АФАНАСЬЕВ** (Магадан область), **А. М. ГОДЯЕВ** (Горький область), **А. А. МОРОЗОВ** (Украин ССР).

НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНИҢ хуралынга санал бергеннер болза: **В. И. РАСТЯГАЕВ** (Удмурт АССР), Электростанциялар тудуунуң министри **И. Т. НОВИКОВ**, **П. С. ПРОККОНЕН** (Карел АССР), **М. Г. ГАЙРБЕКОВ** (Чечен-Ингуш АССР), **С. И. КУВЫКИН** (Башкир АССР), **У. К. ВАХАБОВА** (Узбек ССР), **Н. Я. РЫБНИКОВА** (Бурят АССР).

Илеткелдер талазы-биле санал бериишкиннери моон-биле доозулган.

12 шак 30 минута турда Кремльдиң Улуг ордузунга Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы болган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат **В. Н. НОВИКОВ** түңнел чугаа кылган. Ооң дараазында Дээди Совет 1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында Хоойлуну чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Саң Министри депутат **В. Ф. ГАРБУЗОВТУҢ** түңнел чугаазының сөөлүнде 1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин бадылаарынче сессия шилчээн. Чеди чылдың дөртку чылында чурттуң бюджедин палаталарның бюджет комиссияларының болгаш Националдар Совединиң Экономиктиг комиссиязының эдилгелерин барымдаалааш бадылаан.

Дээди Совет 1962 чылда ССР Эвилелиниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну болгаш 1960 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту бадылаар дугайында доктаалды чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Ооң соонда сессия ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарынче шилчээн. Бо айтырыгның талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары **М. П. ГЕОРГАДЗЕ** кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга депутат **И. ШАРИПОВТУ** томуйлаанын Казах ССР-ниң бөлүк депутаттарының кииргенин ёзугаар сессия бадылаан.

Эстон ССР-ниң депутаттарының саналын ёзугаар **И. Г. ЭЙХФЕЛЬДИНИ** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызының хүлээлгелеринден сессия хостаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга депутат **А. А. МЮРИСЕПТИ** бадылаан.

В. Е. БОЙКОНУ ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кара болгаш өңнүг металлургия талазы-биле Күрүне комитединиң даргазынга, ССРЭ-ниң министринге, **Н. В. МЕЛЬНИКОВТУ** ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң одалга үлетпүрүнүң талазы-биле Күрүне комитединиң даргазынга, ССРЭ-ниң министринге томуйлаанын сессия ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгенин ёзугаар бадылаан.

Сессиялар аразында үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүлээп алган Чарлыктарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң каттышкан хуралынга палаталар аайы-биле аңгы-аңгы бадылаашкын-биле бадылаан.

* * *

16 шак турда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары Кремльдиң Улуг ордузунга Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралынга база катап чыглып келгеннер.

Дарганың столунда олуттарга — Эвилелдиң Совединиң даргазы депутат **П. П. ЛОБАНОВ**, Националдар Совединиң даргазы депутат **Я. В. ПЕЙВЕ** болгаш оларның оралакчылары кээп олурупкан. Ложаларда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, министрлер.

Тускай ложаларда совет болгаш даштыкы парлалганың төлээлекчилери.

Даргалакчы Эвилелдиң Совединиң даргазы депутат П. П. Лобанов Эвилелдиң Совединиң Хоойлужудулгалыг саналдар комиссиязының даргазы **Д. С. ПОЛЯНСКИЙГЕ** сөс берген. ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның негелде хоойлузунуң үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында илеткелди ол кылган. Ооң соонда сессия ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның негелде талазы-биле суд чорудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында Националдар Совединиң Хоойлужудулгалыг саналдар комиссиязының даргазы депутат **Д. РАСУЛОВТУҢ** илеткелин дыңнаан.

Депутаттар Д. С. Полянский биле Д. Расуловтуң илеткелдериниң талазы-биле санал бергеннер болза: **А. Г. КРЫЛОВ** (Москва), **К. КОНДУЧАЛОВА** (Киргиз ССР), **Р. М. КОМАХИДЗЕ** (Аджар АССР).

Ол хүн сессияның каттышкан хуралдарынга эштер **Л. И. БРЕЖНЕВ, Г. И. ВОРОНОВ, Ф. Р. КОЗЛОВ, А. Н. КОСЫГИН, О. В. КУУСИНЕН, А. И. МИКОЯН, Д. С. ПОЛЯНСКИЙ, М. А. СУСЛОВ, Н. С. ХРУЩЕВ, Н. М. ШВЕРНИК, Ш. Р. РАШИДОВ, В. В. ЩЕРБИЦКИЙ, П. Н. ДЕМИЧЕВ, Л. Ф. ИЛЬИЧЕВ, Б. Н. ПОНОМАРЕВ, И. В. СПИРИДОНОВ, А. Н. ШЕЛЕПИН** олар киришкен. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларын депутаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үргүлчүледиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Сессияга депутат эш С. К. ТОКАНЫҢ чугаазы

(КЫЗЫЛДЫҢ СОҢГУЛДА ОКРУГУ, ТЫВА АССР)

Эштер депутаттар! Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң амгы бо сессиязы бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының ленинчи программазын хүлээп алганы СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлериниң болдурганы көстүп көрбээн политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүн байдалында эртип турар-дыр.

Дээди Советке көөрү-биле киирген 1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планы болгаш 1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджеди бистиң улуг Төрээн чуртувустуң акы-дуңма бүгү улустарының эрге-ажыктарынга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң салган сорулгаларынга бүрүнү-биле дүгжүп турар. План болгаш бюджет коммунистиг тургузуушкунуң темпилерин улам дүргедедиринче, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында иштики курлавырларны улам долузу-биле ажыглаарынче, бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңнелин улам ыңай көдүреринче угланган. Айыткан хемчеглерни чедиишкинниг күүседир чорук коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, бистиң бүгү партиявыстың, хөй националдыг Совет Төрээн чурттуң бүгү улустарының чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп көргени, XXII съездиниң айыткан өндүр улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга чугула базым болур.

Совет күрүнениң тайбың чуткулдериниң балыткаашкынын, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң бүгү улустарының деңн эрге-шөлээзин, акы-дуңмалыышкы чорууш болгаш чечектелиишкинин хандырып турар мерген ленинчи национал политиканың амыдыралга практиктиг боттаныышкынының бүгү демниилгелиг кижи төрелгетен 1962 чылдың улус ажыл-агыйының планындан болгаш бюджеттен база катап көөр.

Ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң, совет социалистиг системаның артык күштерлииниң бүзүреддиг херечизи болза хөй эвес тыва улустуң долу аас-кежиктиг болгаш чогаадыкчы сорук киирген амыдыралы болур. Бир эвес шаанда революция мурнунда тывалар империалистерниң болгаш феодалдарның залып чагырып турганының уржуу-биле эрге-шөлээ чок, түреңги, бүдүлүк байдалга чораан болза, Тываның ажылчы чоннарының ёзулуг чырыткылыг, аас-кежиктиг, хостуг болганы — амыдыралды бадыткап турар совет социалистиг тургузугнуң тиилелгези, ленинчи национал политиканың тиилелгези-дир.

Тывага күзээри безин берге чораан ханы социал-экономиктиг чаарттылгалар совет боттуг чүүлдүң байдалдарында хөгжүлдениң чүгле 17 чылдарының дургузунда, партияның болгаш чазактың хүн бүрү сагыш салыышкынының, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының акы-дуңма дузаламчызының ачызында боттанган. Шаанда быдаргай чораан үүрмек көшкүн арат ажыл-агыйлар колхозтарга каттыжып, сууржун байдалче шилчээн болгаш ам культурлуг, шыдалгыр чурттап турарлар. Тыва үүрмек көшкүн мал ажылдыг оран чорааныңдан хөй адырлардыг улуг болгаш механизастаттынган кодээ ажыл-агыйлыг, дүрген хөгжүп турар үлетпүрлүг болгаш бедик социалистиг, культурлуг республика болган.

Сөөлгү чеди чылдарның дургузунда мыйыстыг бода малдың баш саны бүдүн чартык катап, хойнуң ийи катап көвүдээн, тарылга шөлү барык-ла дөрт катап калбарган. Чеди чылдың баштайгы үш чылдазында үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери 66 хуу көвүдээн. Тывада улуг үлетпүрнү тургузуп, «Тыва даг-дүгү», «Тывакобальт» комбинаттарны, аъш-чем болгаш чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тудуп турар.

Бижик билбес чорук барык бүрүнү-биле узуткаттынган; бистиң республиканың улус ажыл-агыйының болгаш культуразының бүгү адырларында мергежилдиг национал кадрлар болбаазырап тургустунган болгаш дүрген өзүп турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга Никита Сергеевич Хрущевтуң чугаалаан сөстериниң шынныы болгаш ханы мерген угаангыры Совет Тываның тодаргай чижээнде бадыткаттынып турар. «Чөөнчүктүң чурттарынга чаңгыс салгакчының амыдыралының дургузунда хожудангай, түреңги чорукту, арыгларны, бүдүлүк чорукту узуткаар болгаш экономика талазы-биле мурнакчы чурттарның деңнелинге четир көдүрлүрүнүң бүрүн болунарын Россияның шаандагы кыдыгларының дуржулгазында көргүстүнгенинге чоргаарланып турар бис» деп эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

Ол сөстерниң маргыш чок бадыткалы болза, совет боттуг чүүлдүң байдалдарында аас-кежиктиг чечектелип турар хөй эвес тыва улустуң чижээ болгаш төөгүзү болур.

Тыва улустуң амыдыралында ёзулуг төөгүлүг болуушкун болза, бо чылдың октябрь 10-да ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы болур, ол чарлыкты ёзугаар, националдарның хостуг бот-башкартыныарының принцивинге дүүштүр, а ол ышкаш тыва улустуң моон соңгаарты национал күрүне хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны хандырар сорулга-биле Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эде тургускан.

Эш Н. С. Хрущев, партияның XXII съездизинге национал харылзааларның хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазының дугайын чугаалап турга демдеглээни болза «социалистиг нацияларның хөгжүлдези болунун илергейлээшкинин ССРЭ-ниң улустарының национал күрүнезиниң сайзырангайжып турарындан база тып ап турар».

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың тургустунганы — ол дээрге тыва улустуң улам ыңайгы бүгү талалыг хөгжүлдезиниң сорулгазы-биле оон национал күрүнезин сайзырангайжыдарынче угландырган ханы мерген базым-дыр. Совет Тываның ажылчы чоннарының дугайында, оларның ажыл-агыйын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдер дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың болгаш эш Н. С. Хрущевтуң ада сагыш салыышкыны ол чорукта илергейлеттинген. Совет чазак Тыва АССР-ге дузаламчы көргүзер талазы-биле практиктиг хемчеглерни база хүлээп алган. Бо бүгү болза Совет Тываның бүдүрүкчү күштерин болгаш культуразын улам дүрген хөгжүдеринге перспективаларны ажыдып турар.

Партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының акы-дуңма дузаламчызынга чалгынанган тыва улус эрес-маадырлыг-биле ажылдап, бистиң чуртувуска коммунизм тургузарының улуг херээнге болунуң салыышкынын киирип турар. Бо чылын республика күрүнеге 1.733 тонна ажыт дүгү, 7,5 милион пуд тарааны саткан.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирин амыдыралга боттандырарынче чүткүвүшаан, бис чеди чылдың төнчүзүнде тарылга шөлдерин 450 муң гектарга четирер болгаш тарааның нийти чыылдазын 25—30 миллион пудка четирер деп сорулганы бодувустуң мурнувуска салган бис. Моон-биле кады республиканың колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң кол адыры—мал ажылын көдүрериниң хемчеглерин ап турар. Чеди чылдың төнчүзүнде хойнуң баш санын 1.600 муңга, а 1970 чылда — 3 миллионга четирер.

Никита Сергеевич Хрущевтуң киржилгези-биле эрткилээн кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының зона чөвүлел хуралдары кодээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрер талазы-биле партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Зона чөвүлел хуралынга сибирьжилер Сибирьде кодээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге улуг эргилдени 1962 чылда-ла кылыр дээрзин партияның Төп Комитединге болгаш Совет чазакка, эш Н. С. Хрущевка бүзүреткеннер.

Съездиге Никита Сергеевич Хрущевтуң илеткелдеринде болгаш зона чөвүлел хуралдарынга чугаалаан чугааларында кылдынган айтыышкыннарынга үндезилээш, Совет Тываның ажылчы чоннары 1962 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Тыва бо чылдыы-биле деңнээрге, 1962 чылда эът садарын 23 хуу, суттуң — 13 хуу, дүктүң — 8 хуу көвүдедир, күрүнеге элээн каш миллион пуд тарааны садар. Бо хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир чорукту партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга бистиң тодаргай салыышкынывыс кылдыр көрүп турар бис.

Бо чылдың декабрь 17-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар болур. Республикада соңгулдаларга белеткел политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейлиг чорууттуң байдалында эртип турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш Совет чазакты долгандыр Тываның ажылчы чоннарының сырый каттыышканы чаа күштүг-биле көргүзүп турар. СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлериниң негеп турарын ёзугаар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга Советтерниң ролюн могаг шылаг чокка бедидип, коммунистиг ниитилелдиң бот эргеелинче чоорту шилчилгениң чугула негелдези — совет демократияны бүгү хемчег-биле хөгжүдер бис.

Эштер депутаттар! Бистиң областы республика кылдыр эде тургускан чорук хөй чүүлдерни биске хүлээдип турар дээрзин Тываның ажылчы чоннары тодаргай билип турар. Бистиң республика болгаш чер-чер органнарывыс ажыл-агый база культура тургузуушкунун удуртурун экижидер, иштики курлавырларны эң долузу-биле ажыглаар, республиканың ажыл-иштиниң бүгү күжениишкиннерин СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынче угландырар ужурлуг.

Россия Федерациязының чазааның доктаалынга дүүштүр оларның чорудар хүлээлгелиг ол хемчеглерни боттандырарының эргежок чугулазынче РСФСР-ниң чамдык министерстволарының болгаш төп албан черлериниң кичээнгейин моон-биле кады угландырарын күзээн мен. Ылаңгыя ол чорук улус ажыл-агыйының Бүгү-россия Чөвүлелинге болгаш Красноярскиниң улус ажыл-агый чөвүлелинге хамааржыр. Улус ажыл-агый чөвүлелиниң Тывада боттандырып турар тудуглары тудуг-монтаж ажылдарының, оон иштинде «Тыва даг-дүгү», «Тывакобальт» комбинаттарның тудуунуң талазы-биле планнарны күүсетпейн турар. Тыва АССР-ниң бойдус байлактарын ажыглаарын дүргедедири-биле ол айтырыгларны саат чокка шиитпирлээрин ССРЭ-ниң Күрпланындан, РСФСР-ниң Күрпланындан болгаш улус ажыл-агыйының Бүгү-россия Чөвүлелинден дилеп турар бис.

Тыва АССР-де янзы-бүрү байлактарлыг черлерни шинчилээрин болгаш ол байлактарны шиңгээдип алырын багай организастаан. Минералдыг байлактыг черлерниң ажыттынган курлавырларының эртине байлактарының хемчээлдерин тодарадыры-биле эргежок чугула хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң Геология болгаш чер иштиниң байлактарының камгалалының министерствозундан, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Геологияның Кол эргелелинден дилеп турар бис. Ол байлактыг черлерни ажылдап кылырын моон соңгаарты планнарга көөрүн ССРЭ-ниң Күрпланындан дилеп турар бис. РСФСР-ниң Хем флодунуң министерствозу үстүү Енисейни шиңгээдип алыр болгаш аңаа суднолар чорууушкунун организастаар талазы-биле аажок оожумнаашкынны болдуруп турар. Бодунун үезинде хүлээп алдынган чазактың шиитпирин күүседирин РСФСР-ниң Хем флодунуң министерствозунга хүлээдирин чогуур директивтиг организациялардан дилээр ийик бис.

Камааты агаар флодунуң Кол эргелели республикада агаар транспортун хөгжүдеринге чогуур кичээнгейни салбайн турарын база чугаалаза чогуур, оон түңнелинде Тываже болгаш оон ыраккы районнарынче пассажирлерниң болгаш чүъктерниң сөөртүлгези улуг узуктелиишкиннерлиг чоруп турар. 1962 чылда-ла республикага агаар транспортунуң эң доктаамал шимчээшкинин хандырары-биле хемчеглер алдынар дээрзинге идегеп тур мен.

Эштер! 1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый планы болгаш Күрүне бюджеди СЭКП-ниң XXII съездизиниң салган сорулгаларынга бүрүнү-биле дүгжүп турар. Оон ужурунда мурнунда санал берген ораторлар-биле бир дөмей, мен база-ла оларны бадылаарын саналдап тур мен.

Чаа 1962 чыл — чеди чылдың дөртку чылы Совет Эвилелиниң бүгү улустарының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле демдеглеттинер. СЭКП-ниң XXII съездизиниң айыткан өндүр улуг сорулгаларын боттандырбышаан, совет кижилер делегейниң күчүлүг күрүнези болур, коммунизмни тургузуп турар Совет күрүнениң өндүр чаагайын, ат-алдарын улам бедик көдүрер.

Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улустары-биле бир дөмей, Совет Тываның ажылчы чоннары, төрээн Коммунистиг партияның мерген удуртулгазы-биле чораш, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарынга бодунуң күш-ажылчы улуун киирер дээш бүгү чүүлдерни кылыр. **(Адыш часкаашкыны).**

СЪЕЗДИНИҢ МАТЕРИАЛДАРЫН УЛАМ ХАНЫЗЫ-БИЛЕ ПРОПАГАНДАЛААЛ

БИСТЕ МЫНЧААР ОРГАНИЗАСТААН

СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизиниң ажылы доозулгандан бээр хүннер эрткен тудум-на ажылчы чоннарның кижи бүрүзүнге бистиң Төрээн чуртувустуң коммунистериниң шуулганынга хүлээп алганы кайгамчыктыг документилерниң өндүр чаагай утка-шынары улам ханы сиңнигип бар чыдар. Ол чер-ле билдингир: СЭКП-ниң чаа Программазы, съездиниң шиитпирлери, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдери болгаш ооң түңнел чугаазы совет кижилерниң эң-не ханы күзелдерин, чүткүлдерин болгаш угаан-бодалдарын илергейлеп турар болгай.

Съезд болза XX болгаш XXII съездилерниң аразында партияның болгаш бистиң улузувустуң ажылының база тиилелгелериниң түңнелдерин кылган. Съездиниң материалдары марксчи-ленинчи өөредигге шылгараңгай салыышкын болган: ол документилерде социализмден коммунизмче шилчилгениң теоретиктиг айтырыгларын болгаш практиктиг сорулгаларын бүгү тала-биле тодаргай ажылдап кылган, делегейниң хөгжүлдезиниң ханы анализи бердинген, бүгү чурттарда ажылчы чоннарны хайныктырып турар амгы үениң эң чугула айтырыглары тодаргай харыылаттынган. Ол документилерни өөренип алыры, оларның алыс утказын тодаргай билип алыры болгаш оларны барымдаалап амыдыралды тургузары —совет кижи бүрүзүнүң сеткил сагыжындаа күзели болуп турар. Оларның ол күзелин хандырары, оларга дузалаары бүгү партия организацияларының, бүгү пропагандистерниң, агитаторларның болгаш культура ажылдакчыларының бирги чергениң чугула хүлээлгези болуп турар.

XXII съездиниң материалдарын тайылбырлаарынга дузалажыр дээш Москвадан Тыва АССР-ге чораан пропагандистер бистер, республиканың партия организациялары коммунизмниң идеяларын чонга тайылбырлаар талазы-биле улуг болгаш хөй талалыг ажылдарны кылганын болгаш кылып турарын карак-биле бүзүреп көргенивисти демдеглээри өөрүнчүг-дүр.

Моон-биле чергелештир съездиниң документилерин тайылбырлаарын организастаар талазы-биле Москва хоорайның партия организациязының чамдык дуржулгаларын солун дамчыштыр силерге чугаалаары күзенчиг-дир. Съездиниң материалдарын пропагандалаар болгаш таныштырар талазы-биле Москвада 300 муң ажыг лекторлар, илеткелчилер, пропагандистер ажылдап турарлар. Коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын тайылбырлаар талазы-биле политик-массалыг пропаганда ажылын организастап тура, СЭКП-ниң Москва хоорай комитеди, ол ажылды хоорайның чурттакчыларының бүгү кезектеринге четче чорударынче улуг кичээнгейни салып турар. Ол сорулга-биле идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин—пропаганданы, агитацияны, парлалганы, радиону, телевидениени, культура Ордуларының, клубтарның, кызыл-булуңнарның, библиотекаларның ажылдарын бүрүн ажыглап турар. Ооң-биле чергелештир пропагандистерни, лекторларны, илеткелчилерни, агитаторларны өөредиринче болгаш белеткээринче улуг кичээнгейни салып турар. Чүге дээрге бүгү тайылбыр ажылының утка-шынары болгаш деңнели оларның мергежилинден, коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын оларның эки билиринден, аңаа ханы бүзүрелдиинден кол хамааржыр.

СЭКП-ниң Москва хоорай комитеди чоокта чаа пропагандистерниң, лекторларның болгаш илеткелчилерниң үш хүннүң семинарын эрттирген. Аңга XXII съездиниң идип үндүргени чугула теоретиктиг айтырыгларының болгаш практиктиг сорулгаларының дугайында СЭКП-ниң Төп Комитединиң болгаш Москва хоорай комитединиң секретары эш Демичев болгаш ТК-ның, база төп албан черлериниң өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары лекция номчааннар. Ооң даразында партияның бүгү райкомнарының база улуг-улуг бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң пропагандистериниң семинарлары болуп эрткилээн. Ол семинарларга XXII съездиниң делегаттарының чугааларын пропагандистер улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Семинарларга Москваның хоорай комитединиң болгаш районнарда партия организацияларының съездиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле практиктиг сорулгаларының дугайын пропагандистерге калбаа-биле таныштырган.

Политиктиг чырыдыышкынның четкизинде өөренип турар 1 миллион 700 муң ажыг москвачы коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер съездиниң документилерин өөренип кирипкеннер. Бөлгүмнерге кичээлдерге болгаш семинарларга пропагандистер болгаш дыңнакчылар съездиниң шиитпирлерин изиг-биле деткивишаан, ында айыттынган сорулгаларны дүрген шиитпирлээриниң оруктарын болгаш аргаларын дилеп турары солун болуп турар. Мында кижи бүрүзү-ле төөгүлүг чээрби чылдың бирги чылы—чеди чылдың үшкү чылының пландарын хуусаа бетинде күүседиринге болуп үлүүн болгаш салыышкынын киирерин оралдажып турар.

Киров аттыг «Динамо» заводунда бөлгүм болгаш семинар бүрүзүнге курлавыр илередилгезиниң журналын тургускан, аңаа дыңнакчылар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, бүдүрүп турар продукцияның өртек-үнезин чиигедириниң, чиг-этти болгаш материалдарны камнаарының талазы-биле саналдарын бижип турар. Партком, заводтуң дирекциязы болгаш цехтерде партия организациялары элээн хөй ындыг саналдарны чугаалажып көрген болгаш оларның дыка хөйү бүдүрүлгеде шиңгээттинип алдынган. Биче литражтыг автомобильдерниң база «Манометр» заводтарда пропагандистер дыңнакчылар-биле кады бүдүрүп турар кылыгларның шынарын экижидеринче кол кичээнгейни салып турарлар. Кадыг эзилдирилгелерниң комбинадында, Капронова аттыг фабрикада бөлгүмнерниң болгаш семинарларның удуртукчулары съездиниң материалдарын тайылбырлаары-биле чергелештир кижизидилге ажылын дыңнакчыларның ортузунда эки организастап турарлар. Ол коллективтерниң коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты чедип алырынга пропагандистерниң ролю улуг болган.

«Кижи бүрүзүнүң аажы-чаңынга, коллектив бүрүзүнүң болгаш организация бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазынга коммунистиг идеялар коммунистиг ажыл-херектер-биле алызындан дүүшкен турар ужурлуг»—деп СЭКП-ниң Программазының чүүлүн практикага боттандырарын найысылалдың партия организациялары чедип ап турар. Коммунизм тургузукчузунуң мораль талазы-биле дүрүмүн пропагандалаар болгаш москвачыларның амыдыралынга ону шиңгээдир сорулга пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылда чугула черни ээлеп турар. Бүдүрүлгелерге болгаш тудуглаарга, албан черлеринге болгаш институттарга ол принциптер калбаа-биле пропагандалаттынып турар. Коммунизм тургузукчузунуң мораль талазы-биле дүрүмүнүң чүүлдерин чараштыр парлап бижээш, эң көскү черлерде аскылаан, лекторлар болгаш агитаторлар ооң ролюнуң дугайын калбаа-биле тайылбырлап турар. Ам безин коммунистиг күш-ажылдың дыка хөй коллективтери, бригадалары, сменнери болгаш участоктары боттарының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының үндезини кылдыр ол дүрүмнүң принциптерин киирип алганнар. Трехгорка мануфактуразының аргылга фабриказында, 1-ги шак заводунда ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның хүлээлгелериниң бир кол чүүлү ол принциптер болуп турар.

Съездиниң материалдарын пропагандалаар ажылга съездиниң делегаттарын, эртемденнерни, дээди өөредилге черлериниң башкыларын, институттарның болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларын, партияның, Советтерниң, профэвилелдерниң болгаш комсомолдуң удуртур ажылдакчыларын калбаа-биле киириштирип турар. Чижээ, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының 30 ажыг ажылдакчылары Лихачев аттыг заводка илеткелдер кылганнар. Москвада Ломоносов аттыг күрүне университединиң, Ленин аттыг педагогика институдунуң, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының экономика институдунуң эртемденнери болгаш башкылары элээн хөй заводтарга лекциялар номчааннар.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң документилеринге хамаарыштыр организастаттынып турар тематиктиг кежээлер, аас журналдары, кинолекториялар, улуг хүнде номчулгалар чонга аажок хандыкшылдыг болуп турар. Фабрикаларның болгаш заводтарның клубтарынга, культура Ордуларынга организастаан «Бистиң аас-кежиивистиң Программазы», «Бис коммунизмни тургузар болгаш аңаа чурттаар бис», «Коммунизмни чон тургузар болгаш ол чонга херек», «Келир үе—бөгүн эгелээр» деп тематиктиг кежээлерге чон идепкейлиг киришкен болгаш бедик деңнелге эрткилээн.

Съездиниң документилерин пропагандалаарынга теоретиктиг конференцияларны калбаа-биле ажыглаары чугула. Хоорайның Дзержинский районунга «СЭКП-ниң съездизи массаларның чогаадыкчы инициативазын улам хөгжүдер дугайында» деп темалыг конференцияны эрттирген. Ындыг конференцияларны эрттиреринге хоорайның бүгү районнары, улуг-улуг бүдүрүлгелери хынамчалыг белеткенип турар.

Съездиниң материалдарын чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле тайылбырлаар ажыл аажок калбарган. Найысылалдың бүгү черлеринде агитпунктулар ажыттынгылаан болгаш доктаамал ажылдап турар. Үүрмек районнарда, бажың эргелелдериниң чанында доктаамал ажылдаар лекториялар тургустунгулаан. Чүгле Москворецк районда безин 40 хире ындыг лекториялар бар. Свердловск районунда ажылдавайн турарларга чурттап турар черлериниң аайы-биле тускай бөлгүмнерни болгаш семинарларны организастаан.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин пропагандалаар талазы-биле улуг ажылдарны политиктиг болгаш эртем билиглерни нептередир талазы-биле Ниитилелдиң хоорай болгаш районнар салбырлары чорудуп турар. Ол салбырларның лекторлары ам безин 5 муң ажыг лекцияларны номчаан.

Съездиниң дугайында, ооң шиитпирлериниң улуг-чаагайының болгаш ужур-дузазының дугайында тайылбыр ажыл Москвада бүгү черлерде калбарган. Төөгүлүг съездиниң дугайында пропагандистерниң болгаш агитаторларның өткүт болгаш шынчы сөстерин москвачылар бүгү черлерге: бүдүрүлгелерге болгаш чурттталга бажыңнарынга, тудугларга болгаш албан черлеринге, ордуларга болгаш кызыл булуңнарга үргүлчү дыңнап, коммунизмниң херээ дээш күш-ажылчы маадырлыг чорукче оларның кыйгырыгларынга сорук кирип турарлар. Москвачы пропагандистер болгаш агитаторлар СЭКП-ниң XXII съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш демиселдиң мурнуку одуруунда туржуп турарлар.

В. КУДЫКИН,
СЭКП-ниң Москва хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору.

...СОРУКТУГ-ЛА АГИТАТОР

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунда Суг-Бажы чеди чыл школазының башкылары суурнуң чурттакчыларынга агитаторлап ажылдап турарлар. Ол школаның башкызы Чолдак-оол Кыргысович Кара-оол суурда мурнакчы агитаторнуң бирээзи. Ол, 8 чылдың дургузунда агитаторлап ажылдап турар. Суртаал ажылын чорудар талазы-биле бодунга быжыглаан бажыңнарының чурттакчыларынга бистиң чуртувуста болгаш делегейде болуп турар болуушкуннарны радиодан дыңнап, солундан номчааш, агитаторлап турар бажыңнарынга дораан-на барып дыңнадып бээр.

— Солун, эки чүүлдерни биске чугаалап бергениңерге өөрүп четтирдивис, башкы—деп, колхозчулар өөрүп четтиргенин аңаа илередип турарлар.

Чолдак-оол Кыргысович Кара-оол Тыва АССР-ниң Дээди Советтинге соңгулдаларның белеткели чоруп турда, агитатор ажылын улам-на күштелдирип, депутатка кандидат дээш суртаал ажылын соңгукчулар ортузунга идепкейлиг чорудуп турар. Ол ышкаш, эш Чолдак-оол колхозчу аныяктарның политбилигүмүнүң пропагандизи. Ол ам СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын колхозчу аныяктарга өөредип турар.

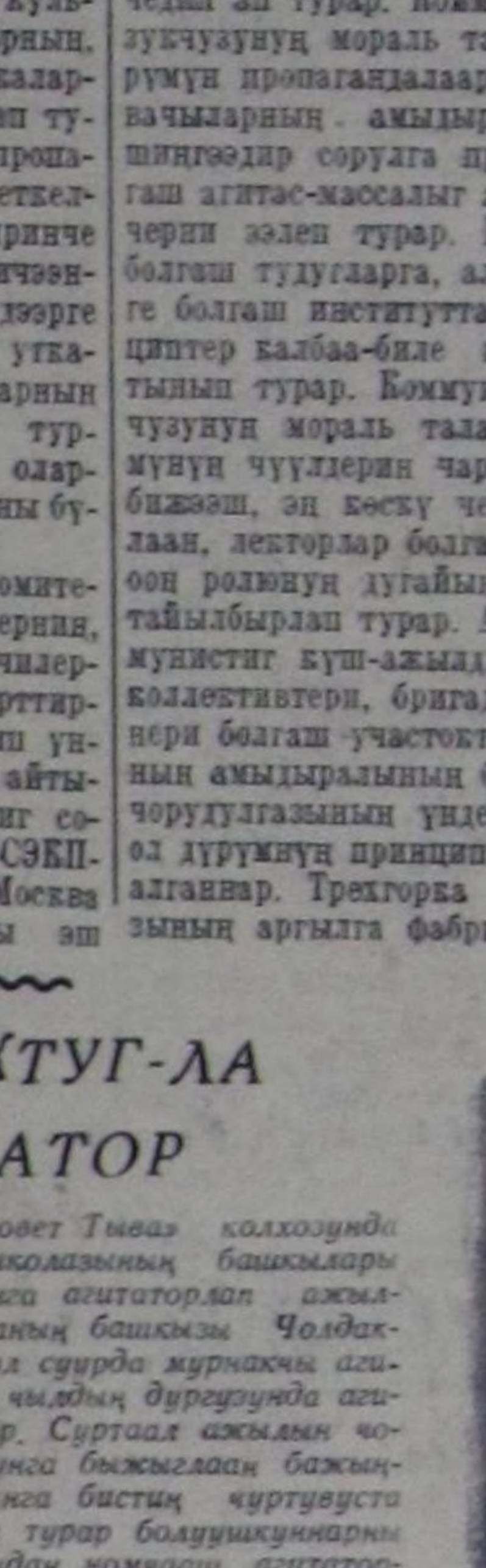

ЧУРУКТА: Чолдак-оол Кара-оол агитаторлаар дээш чаа келген солуннарны номчуп олурары.

Сөзү болгаш фотозу Т. КЫЗЫЛ-ООЛДУУ.

Красноярск крайның Шушенск. СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин бүгү совет улус улуг сорук кириишкин-биле хүлээп алган бо хүннерде В. И. Ленинниң музей-бажыңнарынга улустар онза хөйү-биле кээп турарлар.

Чурукта: Шушенск районнуң «Коммунизм дээш» колхозунуң сураглыг кукурузачызы, СЭКП-ниң XXII съездизиниң делегады В. Ф. Каптырев (төвүнде) съездиниң ажылының дугайын экскурсиячыларга чугаалап тур.

Фото Ю. Барминниң. СЭТА-ның фотохроника-зы.

Бедик харысалга

Партия эге организациязының даалгазын ёзугаар элээн үр агитаторлап ажылдап келдим. Агитатор болуп, партияның политиказын массага тайылбырлаары, оон чон-биле харылзаазын быжыглаарынга болгаш калбартырынга дузалаары харыысалгалыг бедик хүлээлге болгай. Коммунист кижиге партийжи даалганың ужур-дузазын болгаш ролюн медереп билбишаан, эге организацияның меңээ даандырганы бо хөй-ниитичи хүлээлгени күүседиринге чүткүлүг ажылдап турар мен.

Партия эге организациязының агитколлективиниң агитаторлары болуунда-ла Эрзин суурнуң Комсомольская кудумчузунда чурттакчы чоннуң өг-бүлелеринге быжыглаттынган. Мээң улуумге 5 өг-бүле онаажып турар. Оларның хөй нуруузу районнуң болгаш белеткелдер конторазының ажылчыннары. Ээлчеглиг беседаларга чүнү чугаалаарын, ажылчыннардан чүнүң дугайын айтырып сонуургаарын баш удур пландап бодап алыр мен. Ол ышкаш радио дамчыдылгазындан сөөлгү медээлерни кичээнгейлиг дыңнап, билип ап, хүн бүрүнүң солуннарындан кол-кол темаларны шилип алгаш, сан-фактыларны, тодаргай чижектерни демдеглеп ап турар мен. Кажан, кандыг темаларга беседалар кылганымны болгаш меңээ салдынган айтырыгларны, кижилерниң санал-оналдарын, негелделерин демдеглеп ап чоруур тускай блокноттуг мен. Ол чорук агитатор кижиниң ажылының системниг, тодаргай болурунга, бодунуң хамаарышкан партия эге организациязының мурнунга отчеттаарынга улуг дузалыг болур.

Мээң беседам өг-бүлениң амыдырал-чурттталгазын, ажыл-херээн сонуургаарындан эгелээр. Уругларның кижизидилгези, бажың ниитиниң ажыл-шевери бар-ла бе деп хайгыраарындан эгелээш, чагыткан солуннары кээп турар бе, кандыг номнар номчуп, чүнү сонуургап турарыл, кино-чурук көрүп турар бе дээрзинге чедир бөдүүн тутар-соот-биле эгелээн беседа кижилерниң кичээнгейин болгаш харын беседага идепкейлиг киржилгезин хаара туда бээр. Кедээде агитаторнуң бир кол сорулгазы болза өг-бүле бүрүзүнге культурлуг чурттталганы пропагандалаары болгай.

1961 чыл агитаторнуң беседазынга чаа-чаа онза солун темаларны, фактыларны болгаш тодаргай программаны берип турар төөгүлүг улуг болуушкуннар-биле байлак болган.

Ам агитаторнуң ажыл-чорудулгазының хүндүлүг сорулгазы СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, партияның чаа Программазын өг-бүле бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары болурун бистиң партия эге организациязының агитаторлары медереп билир бис. Коммунистиг партиявыстың удуртулгазы-биле бистиң улуг Төрээн чуртувуска совет кижилерниң тайбың тургузукчу ажыл-ижи-биле боттанып коммунизмни тайылбырлаары, пропагандалаары — агитаторларга улуг алдар болгаш бедик харысалгалыг хүлээлге-дир. Аңаа төлептиг болур төлээде СЭКП-ниң Программазын болгаш партияның XXII съездизиниң материалдарын ханызы-биле өөренир ужурлуг бис.

Ооң-биле чергелештир амгы үеде агитация ажылының кол темалары бистиң республиканың Дээди Советтинге соңгулдаларга хамаарышкан. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң соңгулда блогунуң кандидаттары дээш бүгү соңгукчулар бадылаашкынын бээрин хандырар хүлээлгелиг бис. Ол болза республиканың ажылчы чоннарының Коммунистиг партияны, Совет чазакты долгандыр сырый каттышкан чаңгыс эптиин, совет демократияның артык күштүүн бадыткаар.

А. ЛАМАЖАП,
агитатор.

Эрзин район.

„Искраның“ агитаторлары

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» бедээ ажыл-агый артелинде партия организациязының агитаторлары Тыва АССР-ниң Дээди Советтинге соңгулдаларны бедик деңнелге эрттирер дээш кызымак ажылдап турарлар. Соңгулдаларга белеткелдерниң үезинде агитас-массалыг ажылдарның кол утка-шынарын СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын, партияның Программазын калбаа-биле таныштырарынче угландырбышаан, агитаторлар бедээ Советтиң болгаш колхозтуң ажыл-агыйы-биле ону холбаштырып, ажыл-агыйда четпестерни шугумчулей көрүп, оларны чайладырынче ажылчы чоннарны мобилизастап турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советтинге соңгулдалар мурнунуң агитас-массалыг ажылдарын калбартыры-биле партия организациязы 47 агитаторларны тус-тус участоктарга быжыглаан болгаш коммунист бүрүзүнге тускай даалгаларны бергилээн, агитпунктуну дерип тургускан болгаш ында янзы-бүрү хемчеглерни организастыг чорудуп турар.

Ам үеде агитаторларның база бир кол сорулгазы болза депутаттың кандидады дээш агитация ажылын тодаргай чорудары болуп турар. Тыва АССР-ниң Дээди Советтинге № 45 соңгулда округундан депутаттың кандидады эш Күжүгет Александраның ажыл-амыдыралын соңгукчуларга агитаторлар таныштырып турар. Депутатка кандидат-биле ужуражыышкынны организастыг эрттирер дээш белеткелге агитаторлар идепкейлиг киржип турарлар.

Партия организациязының агитаторларындан эштер Ондар Дөгүс, Деспилдей, Лопсан-Серен болгаш өскелер-даа боттарының участоктарынга үргүлчү барып, соңгукчулар-биле доктаамал ажылдап турарлар.

Х. ДӨЛЗЭ.

СЭКП төөгүзү өөренир бөлгүмде

«Кичээл бүрүзүнде-ле чугула болгаш чаа чүүлдерни немей билип ап тур бис. Бистиң пропагандизивис эш Дендип кичээлдерни солун болгаш билдингир кылдыр эрттирип турар» —деп, Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң Сесерлиг салбырында СЭКП төөгүзү өөренир бөлгүмнүң дыңнакчылары сеткил ханып чугаалап турар. Шынап-ла ол шын.

Дуржулгалыг пропагандист эш Дендип бо чугула партийжи даалганы он ажыг чылдарда күүседип келген, ол ажылынга мергежип, дадыга-даа берген кижи. Кичээл бүрүзүнге ол хынамчалыг белеткенип, өөредилгени ажыл-амыдырал-биле холбаштырып турар.

Бөлгүм ам үеде СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын өөрениринче кирген. Баштайгы кичээлге съездиниң төөгүлүг ужур-дузазын чугаалажып көрбүшаан, съездиге белеткелдер үезинде республиканың, районнуң база колхозтуң ажыл-агый түңнелдерин чугаалашкан. Ам эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин өөренип, ооң бөлүк бүрүзүнге хамаарышкан материалдарны амыдырал-биле холбаштыр кирип турар.

Н. МАКАР.

Ажылдап кирипкен

«Тес-Хем» совхозтуң клувунга болган хурал ажыл-ишчи солун эрткен. Сибирьниң кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчизи, СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретары эш Кызыл-оолдуң чугаазын совхозтуң коллективи улуг кичээнгейлиг дыңнаан.

Тываның, ооң иштинде Тес-Хем районнуң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер хемчеглерге холбашкан саналдар хуралга улажып турган. СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырбышаан, сибирьжилерниң үлегерин калбартырынга тес-хемчилер ажылдап кирипкен.

Б. ТӨМҮР.

ДЕПУТАТКА КАНДИДАТТАР

Аас-кежиктиг чалыы назын

Оон бээр үш чартык чыл эрткен. Майның бир кааң хүнүнде Шура сески классчы өөрү-биле кады Чадаана хемниң унунга селгүүстеп, төрээн чериниң бойдус-чурумалдарын сонуургап, кыптыгып турар чалыы назынның келир үезин, күзел-соруун хөөрежип чораан. Ол биче када өөрүнден хоорулгаш, чечектер чыып турда, өңнүү оол Сат аңаа уткуй базып келгеш: «Келир өйдеги чурттталга, ажыл-иш бо чечектер ышкаш болзун, Шура! — дээш янзы-бүрү бөлүк чечектерни тудускан. Эгезинде эпчоксунган ышкаш турза-даа, уруг хүлүмзүрээш: —«Четтирдим!— дигеш,— школаны доосказ кым болур сен?—деп оолче чиге көрүп айтырган.

— Малчынның, тудугжунуң болгаш механизаторнуң-даа мергежилдерин шиңгээдип ап, кадарчылап, чолаачылап-даа ажылдаар мен. А, сээң күзелиң чүл, Шура?

— Саанчы болуксаар мен. Ол дээрге база тускай мергежил-дир. Тодаргайлаарга болза бистиң колхозтуң Арыг-Бажы, Кызыл-Хавак сүт-бараан фермаларының бирээзинге саанчылап ажылдаарын шиитпирлеп алдым—деп уругнуң харыызы мындыг болган.

«Искра» колхозтуң баштаар черинге Чадаана ортумак школазының сески клазының өөреникчизи Күжүгет Александрадан ону саанчыга хүлээп алырын дилээн билдиришкин келген. Колхоз даргазы Монгуш Допур-оолович Доктугуга ол онза таварылгаларның бирээзи болган. Школачы уруг ону дооскалак тургаш-ла фермага саанчылап ажылдаары-биле баш бурунгаар дилег кылган. Ол эки херек-тир. Өөредилге биле бүдүрүлгени, эртем биле амыдыралды холбаштырар дугайында Коммунистиг партияның салып турар сорулгазының амыдыралда боттаныышкыны, ону чон, харын аныяк оолдар, кыстар база канчаар билип турарының чижээ боладыр — деп үнелээш, билдиришкин ээзи-биле беседалажырын шиитпирлээн. Шура колхоз даргазының конторазында. Дарга ооң школада кандыг өөренип турарын, күзел-сорууун сонуургап танышкан.

— Школамны удавас доозар мен. Ынчангаш өөренип алган билиглеримни практикага быжыглап шиңгээдир болгаш төрээн колхозумнуң ниитиниң ажыл-амыдыралынга киржир төлээде, саанчылаарын шиитпирлээш билдиришкин бижээн мен. Мээң ол дилээм хандыртынар боор аа, Монгуш Допур-оолович?—деп, Шура айтырган. Салган сорулгазынга ооң чайгылыш чок, улам бадыткалдыын билип бүзүрээш, колхоз даргазы аңаа школаны чедиишкинниг доозуп алырын күзээн. — «Билдиришкиниңни колхоз баштаар черниң хуралынга үзе шиитпирлээр бис, сээң күзелиң боттаныр дээрзинге идегээр мен»—деп, ол допчу харыылаан.

Чеди чылдың бирги чылы — 1959 чыл-биле деңге-ле Күжүгет Александраның ажыл-ишчи амыдыралы эгелээн. Дүүнгү школачы — ам колхозчу фермада. Арыг-Бажы фермазының коллективи ону чылыг найырал-биле хүлээп ап, боттарының ажыл-херээ-биле, амыдырал-чурттталгазы-биле таныштырган.

— Саанчы болур дээн күзелиң ёзугаар бистеге келгениңге өөрүп тур бис, эрес кижи-дир сен, Шура. Амыдырал, ажыл-ишти кижи боду дилеп тывар болгай. Саанчылап ажылдаары ындыг-ла белен эвес. Ол база тускай мергежилди, угаан-күштү, энергияны негээр. Баштайгы бергелерге ундаравас сен, бис шуптувус дузалаар бис — деп ферма эргелекчизи Монгуш Муныя оон-биле баштайгы беседазынга чугаалаан. Шынап-ла ажылдың эге үелеринде аныяк саанчыга бергелер болганчок-ла таваржып турган. Аңаа быжыглаан инектерниң аажы-чаңы-биле таныш эвес болганындан, чамдык инектер саарга тепкиленир, харын ону үзер даа, баштайында бодаарга ооң-на сагган сүдүн эң эвээш ышкаш кылдыр сагындырар турган. Ынчалза-даа ферманың мурнакчы саанчылары Севилбаа, Шаңмак болгаш өске-даа эш-өөрү аныяк саанчыга хүн бүрү дузалап, ажылдың арга-дуржулгазын өөредип, бергелерни ажып эртеринге эш-хуузунуң сүмелерин берип турганындан, Шура саанчы ажылынга чоорту мергежип, мурнакчыларның арга-дуржулгазын өөренип, шиңгээдип апкан. «Сурааның — тып алыр, күзээниң — чедип алыр» дээни ышкаш, аныяк кыстың ажыл-ишче, амыдыралче күзел-соруу ынчаар боттанган.

Чыл төнген. Чеди чылдың баштайгы чылында ферма коллективиниң ажыл-ижиниң түңнели үнген. Аныяк саанчы Күжүгет Александра чыл дургузунда аңаа быжыглаан инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1400 кг сүттү саап, дээре саанчыларның санынга кирген. Төрээн колхозунуң ниитиниң ажылынга, чеди чыл планының күүселдезинге баштайгы-ла күш-ажылчы улуг-хуузун киргенинге ол чоргаарланган. Ынчалза-даа чедиишкинге менээргенмес, харын ону улам-на быжыглаар, бедидер дугайында партияның кыйгырыын билгеш, 1960 чылда улам эки ажылдаан. Чеди чылдың ийиги чылында колхозунуң сүт саалдазының планынга ооң кирген улуг-хуузу мурнунда чылдаазындан-даа көвүдээн. Аңаа быжыглаан 13 инектерден ниитизи-биле 21,4 муң килограмм сүттү саап, ниитиниң савазынче куткан, а бир инекке онаалтыр ортумак саалда 1646 кг сүт болган. 1960 чылда фермага сүт саалдазын көвүдедириниң, саанчыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чаа, депшилгелиг аргазын — электрилиг саалданы ажыглалга киирген. Инектерни электри-биле саарын ол онза сонуургап, дүрген шиңгээдип апкан. Аас-кежик, өөрүшкү болгаш ынакшыл—ол дээрге күш-ажылда. Кижини күш-ажыл алдаржыдар. Чүткүлдүг, ак-сеткилдиг күш-ажылы дээш аныяк саанчы бодунуң коллективиниң макталын болгаш идегел-хүндүлелин чаалап алган. Үш чыл бурунгаар-ла школачы тургаш фермада келген бо кысты ам Арыг-Бажы фермазында Александра Делгер-ооловна деп адап турар.

1961 чылдың ноябрьның бир сооксумаар кежээзи. Фермада ээлчеглиг саалда чоруп тур. Ам мында саалда механизастаттынган. Саанчылар-даа, оларның инектери-даа электрилиг саалдага чаңчыга берген болду. Шууштур салып белеткээн бидоннарже ак халаттыг кижилер кочал-кочал сүттерни улай-улай кудуп турда, учётчиктиң демдеглел дептеринде чаа-чаа саннар бижиттинип-ле турган. Ферма эргелекчизи эш Мунья-биле ажыл-херек дугайында беседалаштывыс.

— Бо чылдың эрткен айларының дургузунда ферма коллективи 1126 центнер сүттү саагаш, оон 950 центнер сүттү күрүнеге саткан, СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин танышкаш, саанчылар чылдың сүт саалдазының болгаш күрүнеге сүт садарының талазы-биле чыл хүлээлгезин декабрь 25-те күүседир дээш ажылдап турар. Ам төрээн 10 инектерниң бызаалары менди камгалап алдынган. Мурнакчы саанчы Александра Делгер-ооловна ноябрь 20-ге чедир инек бүрүзүнден 1547 кг сүттү саап ап, саанчыларның чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар—деп ол чугаалады.

Саалда доозулган соондарый, саанчылар илычиниң лампалары - биле чырыткыланган нити чурттталга бажыңында өрээлдеринче чаңгылай берген. Шура бодунуң өрээлинге келгеш, кежээки чемин хайындырып кааш, столунга олурупкаш Ыраккы Чөөн чүкте шериг албаны эрттирип турар душтуу Сат Борбак-оолче чагаа бижип эгелээн. — Келир өйдеги ажыл-иш, амыдырал бо чечектер ышкаш болзун — диген, аңаа чечектер тутсуп турганы өңнүү кыстың караанга чуруттуна берген. «Аас-кежиктиг чалыы назын-дыр бо, Совет аныяктарга эртем-билиглерже, ажыл - ишче болгаш амыдырал-чурттталгаже орук ажык-делгем. Саанчы болур диген күзел-соруумга ээ болдум. Ажылым багай эвес, чон, эш-өөрүм үнелеп, мактап турар. Ам бистиң республиканың Дээди Советтинге соңгулдаларга белеткенип тур бис»—деп бөдүүн домактар шевергин кылдыр бижиттинген.

Тыва АССР-ниң Дээди Советтинге соңгулдалар талазы-биле Бажын-Алаактың № 45 соңгулда округунга депутаттың кандидады Күжүгет Александра Делгер-ооловнаның күш-ажылчы амыдыралының оруу ындыг-дыр. Бо дээрге аас-кежиктиг чалыы назынның чүгле эгези-дир. Чүге дээрге 1961 чыл — бистиң улуг Төрээн чуртувуска кижи төрелгетенниң келир үези — коммунизмни херек кырынга тургузарының 20 чыл хуусаазының эгези болгай. Тыва АССР-ниң Дээди Советтиниң депутадынга Арыг - Бажы фермазының коллективиниң депшиткен кандидады Күжүгет Александра болгаш ооң саанчы эш-өөрү-даа, школачы өңнүктери-даа, бүгү совет улус ышкаш, коммунизмни боттарының холу-биле тургузар, аңаа чурттаар улуг аас-кежиктиглер.

М. СЕВЕН.
Чөөн-Хемчик район, «Искра» колхоз.

Өөрүшкүлүг ужуражыышкыннар

Тыва АССР-ниң Дээди Советтиниң депутадынга кандидат, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары эш **Василий Дамбаевич Дорун-оол**-биле **Ленинниң № 7 соңгулда округунуң** соңгукчуларының ужуражыышкын хуралы организастыг бедик деңнелге болуп эрткен.

Областың кедээ ажыл-агый техникумунуң клувунга соңгукчулар долдур олурупкан турган. Бүзүреттирген кижи эш Бочарова хуралга илеткел кылгаш, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының программазы — СЭКП-ниң чаа Программазы бадылаан партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин бүгү совет улус ышкаш Тываның ажылчы чоннарының бедик көдүрлүүшкүн-биле уткуп алганын чугаалаан болгаш депутатка кандидат эш В. Д. Дорун-оолдуң допчу намдарын, ооң ажыл-чорудулгазын соңгукчуларга таныштырган. Соңгукчулар эштер Гаврилов, Чигжит олар ужуражыышкын хуралынга чүве чугаалааш, күрүнениң, хөй-ниитиниң идепкейлиг ажылдакчызы эш Дорун-оолдуң депутатка төлептиин медеглээннер.

Даразында эш Дорун-оол хуралга сөс алгаш, ону депутатка кандидат кылдыр депшиттиргениңге сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлевишаан, ол идегелди шынзыдар дээш бүгү-ле күжүн болгаш энергиязын салып ажылдаарын соңгукчуларының мурнунга ол хүлээнген.

* * *

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тыва АССР-ниң Дээди Советтинге соңгулдалар талазы-биле **Самагалдайның № 80 соңгулда округунга** депутаттың кандидады, ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем райкүүскомунуң даргазы **Оюн Кавааевич Оолак** биле соңгукчуларның ужуражыышкыны район төвүнге эрткен.

Бүзүреттирген кижи эш Бидилей Тыва АССР-ниң Дээди Советтинге бир-ле дугаар болуп турар соңгулданың ужур-дузазын, кандидаттың допчу намдарын чугаалаан.

Берт-Дагның № 81 соңгулда округундан депутаттың кандидады, «Тес-Хем» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш **Доржу Дембрел Чигжитовна** Оруку-Шынааның, Үстүү-Шынааның болгаш Берт-Дагның соңгукчулары-биле база ужурашкан.

Оон ады Хүндүлел самбыразында

«Элегес» совхозтуң мурнакчы саанчызы Валентина Васильевна Чащина бодунга быжыглаан саар инекке онааштыр 2010 кг сүттү саап алган. Эки көргүзүглери дээш ол, республиканың Хүндүлел самбыразында кирген.

Чурукта: В. В. Чащина.

„Чымчак алдын“

1961—1962 чылдарның аңнаар сезонунда «чымчак алдын» тывыжының талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш «Сут-Хөл» совхозтуң аңчылары аңнаашкынны чедиишкинниг чорудуп турар.

Амгы үеде аңчылар 6500 рубльдиң аң-өлүүн белеткелдер конторазынга дужааган. Кирген өлүктүң иштинде киш 114, диин 4200. Бора-Тайга салбырында дуржулгалыг аңчы Ондар Солун-оолга удурткан аныяк аңчылар С. Бора, О. Мартыс-оол оларның звенозу Барыын-Саянның таңдыларынче аңнааш, хөй олча-омактыг келген. Звено 700 диинни, 15 кишти аңнап тыпкаш, Төрээн чуртунга 536 рубльдиң аң-өлүүн киирген. Ишкин салбырының аңчылары О. Дамбар-оол, О. [illegible]алгаа, О. Хүлер-оол, К. Дажы-Серен хоочун аңчы О. Байыр-оолдуң удурткулгазы-биле аңнааш, 666 рубльдиң өлүүн тып, олчалыг келгеннер.

Совхозтуң аңчылары аң-өлүк тывыжының талазы-биле алган хүлээлгелерин ам-даа чедиишкиннииг күүседир, республиканың Дээди Советинге соңгулдаларның хүнүнге аң-өлүк белеткелиниң талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр дээш аңнырже база катап аъттанышканнар.

Чөөн-Хемчик районунуң Ленин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң дуржулгалыг аңчылары С. Дагба, М. Дамдын, С. Бегзи өлүк белеткелинге боттарының үлүүн киирер дээш шудургу ажылдап турар. Сат Дагба 5 кишти, 36 диинни белеткелге киирген болгаш бо талазы-биле хүлээлгезин 170 хуу күүсеткен: М. Дамдын—135, С. Бегзи—149 рубльдиң өлүүн дужааган. Олар аңнаашкынче база катап аъттанышканнар. Аңныырның эки-тура ниитилелиниң кежигуннери М. Шатарин, Т. Кузнецов болгаш Темных хөй өлүктү база эккеп дужааганнар.

М. СЕВЕН.

Улуг-Хемниң культура албан черлери

Улуг-Хем районда ийи Культура бажыңындан аңгыда, он сес кодээ клубтар, оларның чанында библиотекалар, туруум кино черлери, ийи кожер кино, ийи кызыл-өг, бир автоклуб ажылдап турар. Районнуң культура ажылдакчылары колхоз, совхозтарда хөй-нииити активчилерге даянып алгаш, чоннуң ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорудуп, партияның болгаш чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угланган арга-хемчеглерни ап, ажылын сөөлгү үеде элээн экижиткен.

Культура албан черлериниң бо чылгы көрүлдезиниң үезинде районнуң культура албан черлеринге солун ажыл-херектер чорудтунган. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринге 700 ажыг кижини хаара тудкан шиинин, танцының, музыканың, ырының бөлгүмнери Культура бажыңнарының, кодээ клубтарның чанында ажылдап, оларның киржилгези-биле чонга 286 янзы-бүрү концерттерни көргүскен. Часкы, күскү кампания ажылдарының үезинде агиткультбригадаларны организастаан, олар хову турлагларынга, фермаларга, ыраккы малчыннарга чедип, чүгле концерт, кино көргүзүглери-биле кызыгаарлаттынмайн, барган черлеринге агитхуудустарны, көргүзүг самбыраларын үндүрүп, лекцияларны, беседаларны база чоруткан. Ылангыя СЭКП-ниң XXII съездизинге чедиишкинниг ужуражырының, күрүне мурнунга районнуң алган хүлээлгелерин күүседириниң дугайында лекциялар, беседалар эң-не солун болуп эрткилээн.

Культура одагларында бир чугула черни библиотекалар ээлеп турар. Олар хову турлагларынга, малчыннарга 56 кожер библиотекажыгаштарны организастаан. Эрткен айларда библиотекалар ажылдакчылары боттарының күжү-биле 26 номчулга конференциязын, 15 литературлуг кежээлерни эрттирген. Шагаан-Арыгның Культура бажыңынга «Ажы кылбас кижи—чем чивес» деп темага болган кежээге хөй-хөй аныяктар чыылган, ол кончуг сонуургаңчыг эрткен. Кодээ библиотекалардан Ак-Туругнуң (эргелекчизи эш Жукова), Торгалыгның (эргелекчизи эш Батрецова), Чаа-Хөлдүң (эргелекчизи эш Сарыг-оол), Эйлиг-Хемниң (эргелекчизи эш Норжунмаа) үлегерлиг ажылдап турар.

Культура одагларының таарымчалыг ажыл-херээнге чамдык ажылдар кылдынган. Жданов аттыг колхозка чаа клуб ажыглалга кирген. Ында партия организациязы, колхоз баштаар чери болгаш кодээ Совет ооң ажылынче улуг кичээнгей салган. Клуб крышалаттынган, херимнеттинген иштики дериглелер болгаш янзы-бүрү шимелдеглер-биле четче хандыртынган. «Күш-ажылдың хостуу», «X Улуг хурал» колхозтарда кодээ клубтар, Чаа-Хөлдүң Культура бажыңы болгаш өске-даа чамдык клубтар кышка үлегерлиг белеткенген: оттулар ыяжы четчир, иштии эки чылыглаттынган.

Моон-биле чергелештир, районда чамдык культура албан черлериниң кышкы үеде ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар ам-даа тургустунмааның, чамдык партия, совет болгаш ажыл-агыйның удуртукчулары оларның ажылынче багай кичээнгей салып турарын демдеглевес аргажок. Ниитизи-биле алырга, районнуң культура албан черлериниң оттулар ыяжы 75 хуу күүсеттинген, ол ыяштың чүгле 43 хуузун суурларда сөөртүп экелген. Шагаан-Арыгда чаа кинотеатрны тудуг-монтаж участогу кээрэ ёзугаар кылып ажыглалга киирер турбуже, ооң тудуу ара соксаан, аңаа көрдүнген акша чыл-чылы-биле чарыгдаттынмайн артып каап турар.

Клубтарның, библиотекаларның ажылынче сагыш салыышкынны багай көргүзүп турар чамдык удуртукчуларны маңаа тодаргай айтыры черле чөптүг. «Улуг-Хая» совхозтуң директору эш Моисеев, парткомитет секретары эш Дугур-Серен, ажылчын комитединиң даргазы эш Бажын-оол, совхозтуң девискээринде хамааржып турар кодээ Советтер совхозтуң салбыр бүрүзүнде кодээ клубтарлыг, библиотекаларлыг хирезинде-ле, оларга практиктиг дузаны кошкак көргүзүп турарлар. Арыг-Бажы салбырда клубтуң, библиотеканың чүгле эргелекчилери солчуп турар боордан башка, ында кандыг-даа ажыл чорудтунмастаан. Совхозтуң өске салбырларынга бодаарга ында улуг, делгем клуб бар, ооң бо чылгы септелгези барык-ла кылдынмаан. Ооң чылдагаанын СЭКП райкомунуң бюрозу партком секретары эш Дугур-Серенден айтырарга: «Акша чок» деп харыылаан. Ынчаарга совхозтуң директору эш Моисеев Арыг-Бажының клувунга дузалаар бис деп хөй удаа аазаашкыннарны кылза-даа, байдал хевээр арткан. Ол салбырның аныяктары боттарының куралынга чугаалашкаш, клубтуң септелгезинде чамдык чүүлдерни боттарывыс кылып алыылы деп эгелекчи саналды көдүрүп үндүргеннер, ынчалза-даа ол санал деткимчени албайн барган.

Ук совхозтуң Хайыракан салбырында кодээ библиотеканың ажылы оон дээредевес. Ооң эргелекчизи аныяк уруг Александра Биринтгиле—меңээ кандыг-даа дузаламчы көргүспес апаарды — деп, районнуң культура килдизинге чедип келген. Аныяк ажылдакчының ажылынга өй-шаанда дузалап, сүме бээриниң орнунга, ону ажылындан үндүрер дугайында шиитпирни үндүргеш, кодээ Совет районнуң культура килдизинче чорудупкан. Аныяк кадрларны ажылга быжыглаар, оларны өөредир талазы-биле ажылды районда кошкак тургусканының өске-даа фактылары бар.

Районнуң культурлуг амыдыралы хүн бүрү сайзырап, культура одагларында—Культура бажыңнарында, клубтарда, библиотекаларда, автоклубта ажыл-херектерниң экижип турары өөрүнчүг. Олар моон соңгаар улам-на байлакшыыр, массачы болур ужурлуг. Ол чедиишкиннерни улам-на быжыглавышаан, ажылда бар турар четпестерни узуткаары — районнуң партия, совет, хөй-нииити организацияларының бир чугула сорулгазы болур. Хөй-нииттиниң күжү — чугула херек.

Д. АРАКЧАА.

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕЛЕР

Ээрбек суурнуң чурттакчы чонун аъш-чем болгаш үлетпүр бараанна-ры-биле хандырар чер—Сесерлиг сельпозунуң ында магазини болуп турар. Оон өске ол суурда кандыг-даа ларёк, столовая чок.

Ынчалзажок ажылчы чоннарның хүн бүрүде өзүп турар негелделерин хандырып, оларны аъш-чем аймаа болгаш калбак херегледиң өске-даа бараанныры-биле хандырар талазы-биле четпес ажылдап турар. Ээрбек суурунда хлеб быжырар чер чок турбуже хлеб болгаш далган кылган өске-даа чемнерни магазинге садыглаарын организаставайн турар. Ооң ужурундан ында чүгле колхозчулар эвес, харын тускай эртемниглер, башкылар Кызылдан кээп аъш-чем аймаан садып алыр ужурга таваржырлар. Сөөлгү үеде папирос, от болгаш өске-даа чугула бараанныр чок.

Магазин эргелекчизи В. Камалов хереглекчилерниң чөптүг негелделерин хандырар талазы-биле сагыш салбас, бодунуң хуузунда ажыл-херээн кылып чоруур.

— Кызылдан бараанныр алыр дээрге колхоз автомашина база бербес-тир, мен чүнү кылып шыдаар мен—деп, ол чылдак хап чугаалап олурар.

Оон ындыг чылдагааннар-биле тайылбырлап турары шын эвес. Херек кырында олар бараанныры Улуг-Хемниң оң талазындан алыр аргазы база бар. Ээрбек биле Кызыл аразынга машиналар чүък чок куруг маңнажып турарын хүннүң чыгыы көрүп болур. Камалов магазинге бодунуң угбазы, садыгжы С. Ивановаңы арттырып каапш, ноябрь 9-та бир-ле черже чораш, 7—8 хонукта ажылга-даа үнмээн. Ооң садыгжы угбазы: «Сесерлиг сельпозунче бараанныр алыр дээш чораан кижи»—деп турза-даа, ол сельпога база келбээн болган.

Магазинниң садыгжызы С. Иванова магазинни бодунуң туралаан шагында ажыдар болгаш хаар, аңаа күш-ажылдың доктааттынган корумчуруму «хамаарышпайн» турар.

Садып алыкчыларга ээлдек-эвилең эвес, оларны хүндүлеп көрбес, ооң каржы аажы-чаңы садып алыкчыларны кайгадып турар. Хөй-нииитичи хүлээлгезин бодунуң хуузунда херээ кылдыр көөр чоруу Ивановага чаңчыл болу берген.

— Магазин каш шакка чедир ажылдаар ирги?—деп колхозчу Чүлдүм айтырды.

— Сенээ чеже шак херегил, айтырган хереэң чүл—деп Иванова доңгун харыылады.

Удавааңда школада башкы К. Хертек чедиң келгеш, папирос айтырган.

— Кызылда безин чок папиросту мен кайын тып алыр кижи мен, генчүзү чок үзүлбес чүвени кым көрген чүвел!—дээш серте-даа чок, че үңгүлеңер магазинни дуглаайн дээш магазинден үнүпкен. Распискание ёзугаар алырга магазинниң дүштеки чапсарынга чедир ам-даа 45 минута бар турган.

Чамдык бараанныр өртээн улгаттыр сада бээр таварылгалар база бар. Таня Хертек далганны улуг өртек-биле садып алганын билип каапш, катап чеде берген, далганның чүге ындыг улуг өртектиин айтырып тайылбырлаарга, артыкка алган акшазын дедир эгидип берген таварылга база турган.

Магазинниң ажылын сегидерииче Сесерлиг сельпозу, садыг килдизиниң эргелекчизи эш Эртине дарый хемчег алыры негеттинип турар.

М. ШУР-ООЛ.

„ЭЛЕГЕСКЕ“

УЖУРАЛДАР

Каък фермазындан орай үнгеш, 6 шак ажып турда «Элегес» совхозтуң төвүнге келдивис. Орай кежээ совхозтуң конторазынга баарывыска ажыл шагы төнген болгаш өрээлде кижилер эвээш болду. Парторгтуу деп биске чугаалааны өрээлге кире бээривиске, хөй-ле көктешкидиг-даа, шарышкылыг-даа саазыннарны, папкаларны өрээлде кижи базар чер эвээш кылдыр салып алган кижи ортузу эртип чоруур хире назылыг кижи олур. Ол караазының шилдерин өттүр бисче кайгап көрүнгеш, мендилешти.

— Бо черниң улуг-улуг даргалары кайда ирги?—деп бистиң бирээвис оон айтырды.

— Директор биле парторг малчыннар кезип чоруй барган—диди.

— Биске кол-ла чүве хонуп алыр чер херек апарган-дыр ийин, орайтаан—дээш, байдын келгенивисти тайылбырлавышаан, демги кижиже чиге көрдүвүс.

— Оо! Ол-даа мында берге айтырыг чүве-дир. Мен база командировкалап келген кижи мен. Силерге ол талазы-биле дегийт харыы бериптир дег кижи чүгле ажыл-агый эргелекчизи боор. Даараазында өрээлде амылызында туру ышкаш, дүрген аңаа-ла барып көрүңер—дээш, киживис караазының шилин эде тутту.

— А силер кайда хонуп тур силер?

— Мен-даа бир бажың-биле чугаалажып алган борастаныш тур мен ийин.

Даараазында өрээлге келиривиске ажыл-агый эргелекчизи эш Наговицын дээрзи биске ужурашты. Байдын келгенивисти болгаш хонар чер херек дээрзин аңаа тайылбырладывыс. «Боларын ам чүү четкери сөөртүп келди» дээнзиг биече-даа эвес, чанында нарыл бижип олурар ажылче көрүнгеш:

— Сургакчылар база мени амыратпастады, черле халап чүве ийин бо! Эпир чылын мүн-не чүгээр чүве, ийи-чаңгыс кижилер келирге Марфушканың бажыңы улуг, аңаа аппаарга хөөкүй хыйланмас чүве. А ам бо чылын бергедедивис—ол, кижиге барып алган...—дээш биече ам көрнүп,—бисте хонача бажыңы чок улус бис. Мен черле каяа-даа силерни хондурарын билбес мен—деп кагды.

— Бис бо конторага-даа хонгай бис аан — деп, чүвениң дегин бодап чугаалаадым. Наговицын аңаа улур-даа, деткип-даа чүве ыттавайн барды. Бис стол кырынга хонаар-дыр диштивис. Ол өрээл улуг болгаш соок хире болурга бичии өрээлге чыдып алыр бе дээш кире бердивис, ону ашак-кадай ийи кижи шагда-ла ээлепкен болду. (Оларны сөөлүнде айтырарывыска, ажылга кирер дээш чаа чедип келген улус болган).

Столовайдан агитпунктуже чоруур-дур, ында бүгү кижилер дыштанып, солун лекция, беседа эвес-даа бол, номчулга кылып туру боор диштен бис. Ол болза кодээ Советтиң ийи өрээл бажыны болду. Кире бердивис: катканым-хуураным база сургакчылар, ийи шагдаа, база ийи сургакчы олурлар.

— Агитпункт бо эвес чоор бе?—деп мениң солушкам айтырыывые.

— Бо-дур — дээш дуктуг идиктиг аныяк лейтенант хөй уткалыг хүлүмзүрээн. Чүге агитпунктуда чедип келгенивисти чугаалаарывыска ында олургаңнарның мурнундан база-ла демги лейтенант тайылбырлай-дыр:

— Маңаа стол кырынга XXII съездиниң материалдары чыткан чүве... Ону аптаракчы стол хааржаанче суккаш, так шоочалап каан ийин. Маңаа келген кижилер ону кол үжүү салгаш (!) ап номчуур чүве иди-ле—дээш падылаадыр баттырды. Олар ында хонуп калдылар.

Даараазында хүн кодээ Советтиң даргазы эш И. Н. Будрявцев-биле Тыва АССР-ниң Дээди Советинге соңгулдаларга белеткелдиң дугайын айтырып чугаалаштывыс. Иван Иванович улуг хавааа суйбагылааш:

— Маңаа Хертек Амырбитовна Анчима боду база чораан барды ийин... Соңгулда талазы-биле. Бис ам бүгү чүүлдеривис белен улус бис. Агитаторлар ийи удаа чыылган—дээш, оон ыңай демдеглээр чүве тыппады. Безин эки ажылдыг агитаторлар алавайн барды.

— Чүнү чугаалашканыл, а агитпункт эргелекчизи кымыл?

— Бо даңзыны хынап көрген болгаш оон-даа ынай... Эргелекчини ам соңгуур бис ыйнаан.

Суурнуң кудумчуларында соңгулдаже кыйгырыглыг лозун, плакат кижи караанга илдикпес болду. Агитпунктуң безин эргелекчизи чок болганда ынчанмайн канчаар.

Ооң эрге-хүлээлгезин дарга Иван Иванович боду удуртуп келген болду. «Ам-на даарта бүгү чүве хайнып үнер, дарга-даа соңгуттурар чүве»—деп ол биске ынчаар чугаалады. Совхозта парторг эш Г. С. Юртаев ол дугайында айтырыг салырывыска «соңгулдаларга хамаарышкан агитация ажылын түс-түс албан организация черлеринге даасқан чүве ийин. Чижээлээрге, агитпунктуну школа харылап турар боор ийин оң» деп кагды.

Бо чугула ажылче ында улуг сагыш салдынмайн турар-дыр деп чүве моон илдең-дир.

Конторага келгеш столдар кырынга «багай эвес» хондувус. Эжимниң тову чөлдак, ол-ла шала меңден дора хонган ийин: будун шуглап алырга хөрээ, хөрээн шуглап алырга буду дона бээр. Ындында-ла узун кышкы дүн дуртунда ындыг байдалга даң атпас-ла чорду. А «Элегес» дээрге аалчылар хондуруптар бажын тудуп албас хире аныяк, күш-шыдалы кошкак совхоз эвес-ле болгай.

О. НАМЧЫЛАК.

―― ★ ――

«Элегес» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында кодээ ажыл-агый техниказының септелгези чедиишкиниг чорул түрар. График ёзугаар дөртку кварталда 15 тракторну септээр тургаш, ында 13 тракторну септеп дооскан болгаш 10 трактор септелгеде кирген.

ЧУРУКТА: Тракторист Оюн Чыртак-оол бодунуң тракторунуң моторун көдүртүп тур. Ол, ээлчегде бүдүрүлгеге нормазын ургулчу 105—110 хуу күүседип, септелгениң шынарын эки чорудуп турар.

Фото **В. Лутковтуу.**

―― ★ ――

Чонга бараан болукчу

Степан Сергеевич Бречитов садыг ажылында ам 15 чыл болган. «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырында садыгга чон ургулчу хөй келир. Чүге дээрге эш Бречитовтуң кижилерге ээлдээ, бараанны чоннуң хереглелинге таарыштыр чагыдып ап турары, совет садыгның культуразы дээш ооң ак-сеткилдиг ажылы ол дугайын херечилеп турар.

Бо чылдың он айларында бараан саарылгазының планын Иштии-Хем магазини 120 хуу күүсеткен, а ноябрьның оналдазын он хонук бурунгаар база ажыр күүсеткен. С. С. Бречитовтуң ады Тыва потребсоюзтуң хүндүлел самбыразында.

Степан Сергеевич чүгле мурнакчы садыгжы эвес, ооң-биле кады хөй-нииити ажылынга база идепкейлиг.

С. БАЗЫР-ООЛ.

МОСКВА. Капронов аттыг фабрика уругларның кызыл болгаш сарыг, ак болгаш ногаан, улуг болгаш мырыңай бичии туфльдерин, ботинкаларын болгаш башмачкаларын муң-муңну хүн бүрүде үндүрүп турар. Ол фабрикага чоокта чаа коммунистиг күш-ажылдың фабриказы деп атты тывыскан. СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген идик кылыкчыларның коллективи улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Кылыгларның 95-тен хөй хуузун чүгле бирги сорттуг кылдыр бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: фабриканың мурнакчы участоктарының бирээзиниң мастери Аза Мамаева (солагай талазында) бүдүрүлгениң аныяк ажылчыны Валентина Врулинага уруглар идииниң чаа хевирин бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр талазы-биле дузалап турары.

Фото Б. Трепетовтуу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СҮЗҮГЛЕЛДИҢ ХҮЛҮҮ ҮСТҮП ЧАШТАП ТУР

(Бир комсомолчу куда дугайында)

Бонгулуурларын кыңгырадыр силгээн үш божуглуг аъттар суурнуң кызыы, узун кудумчузунда бүгү-ле шимчээшкинни хөлзетпишаан, Сарыг-Септиң Культура бажыңынче караңнадыр халдып келген.

Угулзалай чараштыр дарааан аржыылдар кеткен бөлүк хереэженнер ол келген улусту, орус чаңчыл ёзугаар, хлеб-дус-биле хүндүлеп, уткуп алганнар. Дмитрий Язовский биле Наташа Шутованың ашак-кадай болушканың бүрүткээриниң куда ёзулалы ынчаар эгелээн. Райкүүскомнуң даргазы эш Х. Даржаа чаа өгленгеннерге ашак-кадай болушканының Актызын байырлалдыг байдалга тывыскан.

Дмитрий биле Наташаның өөрүшкү, аас-кежии долган сеткил-сагыжы хайныгып, оларның арыннарында чалыының омакшылы, изиг ханы ынакшылы чайнап турган. Эх, коммунизмниң тургузукчузу—ол аныяк совет өг-бүлеге дыка-ла магаланчыг! Эш-өөрүнүн, эргим аалчыларның байыр чедиришкининиң соонда, амдан сүүзүннүг арбын аъш-чем-биле долдунган столче оларны чалаан. Райкүүскомнуң даргазының оралакчызы С. П. Дикунов дүштүк оолга оларның чурттаар чаа бажыңының дүлгүүрүн тывыскан берген.

Аныяктар орай дүнеге чедир ойнап хөглээннер. Олар-биле кады Дмитрий, Наташа ийи база-ла шаңнага киир-ле ырлашкан, танцылаан, ойнаан... Байырлавастың-даа аргазы чок! Чүге дээрге бо аныяк өг-бүлениң салым-чолу бир-ле байдал-биле ханы холбашкан, ону тиилээн. Ол чүл?

Дүштүү аныяк эр чаа-ла чээрби хар четкен, а иштешкени кыс чаа он сес харлаан. Ынчалза-даа олар кайызы-даа улуг намдар-төөгүлүг: сагыш-сеткилдиң иштики демиселин, өг-бүлениң кударалдыг чурттаалгазын шыдажып эрткеннер. Дмитрийниң адазы Денис Язовский шаандан бээр-ле бурган-шажынга чүдүп, уругларын база олче албадап чораан. Ынчаарга ону уругларындан каржы-доштуну-биле негеп турган. Уругларының өөренирин база-ла хоругдаан. Шажынчы сүзүглелди тооп көрбес, аңаа чалбарып-тейлевес ындыг бичии-ле таварылганы уруглары кылыпкан болза, «улуг чаагай салдыг» Язовский оларны кам-хайыра чокка эттеп, бажыңындан үнүр ойладыптар. Дмитрий, ооң акызы Федор база дуңмазы Полина оларның салым-чолу ындыг турган. Алышкылар үнүүр ойлаттыргаш, бажын хозунга хонуп, аъш-чемден, чылыг идик-хептен кызаттырып чорааннар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Денис Язовский Совет эргечагыргага удур хөделишкиннерни болгаш фронтуга баарындан ойталааны дээш кеземче харыысалгазын эрттирген. Кара бажынга чыда, Язовский бодунуң үзел-бодалын мурнукузундан арай өскертип, оон өске «шыырак» хөделишкинче кирер деп шиитпирлээн. Ол чүл дээрге, ынчаарга Каа-Хем районга шажын-чүдүлгелиглерниң тургустунган бөлүүнге Язовскийниң кирип алганы болур. Ынчалза-даа ол бөлүк боттарының күзээни ышкаш ынчаар хөделип шыдаваан. Кара бажындан үнүп келгеш, Язовский өг-бүлезин дорамчылаарын база-ла ургулчулей берген. Шажынга тейлеп-чүдүүрү ооң өг-бүлезинге мурнуку хевээр турганы ол бүлген. Ол байдалды ажыглап алгаш, Язовский болза, ооң өг-бүлези — кадайы, уруглары демги чүдүкчүлерниң талазынче кирзин деп күзей берген...

Уруглары улгадып өзүп келгеш, шажынчы хуурмак үзел-бодалга мегелеттирген-дир бис деп бүдүрелдиг бодап, бурган чок дээрзин билеп бергеннер. Дмитрий он үш харлыында акызы Федор-биле ийилээ ада-иезинден дезип чоруткаш, ынчаарга ажыл-агый черинге ол-бо ажыл кылып чоруп турганнар. Оолдарның амыдырал байдалын көргеш, дуза чедирери-биле ук бүдүрүлгениң коллективи токарьның тускай мергежилин чедип алырынга оларга дузалаан.

Дмитрийниң эртемге өөренип алыксаан күзели улуг турган, ынчангаш аныяктарның кежээки школазынга өөренип кирген. Аңаа өөренип тура, Дмитрий аныяк кыс Наташа Шутова-биле чоок таныжа берген. Ынчалза-даа, канчап-ла ийик, Наташа кичээлдерге болганчок-ла кээбес турган, ооң-биле ужуражыры Дмитрийге бергедээн.

Ол-ла үеде Наташа бодунуң дөргүл-төрелиниң шажынчы үзел-бодалы-биле шыңгыы демиселди чорудуп турганы ол. Назылап кырываан, ам-даа аныяк хирезинде, ооң адазы Самсон Клементьевич Шутов биле авазы Васса Георгиевна Шутова уруунуң өөредилгезинге бар шаа-биле моонлаатап келгеннер. Чамдыкта олар Наташаның өөредилге номнарын, кыдыраашарын тып алгаш-ла өртедиптер-даа турган. Ынчалзажок өөредилгеге чүткүл-соруктуг Наташа чаа номнарны садып, тыптынып аптар-даа. Төрээн уруун көөр хөннү чок ада-иезиниң аажы-чаңы улам-на каржыланып, уруун багай шынарлыг чем-биле аңгы чемгерип, аяк-саваны тускайлап берип турар апарган. Ындыг чорук кысты коргутпаан: ол үеде Наташа мойнунга баглап чораан крестизин чежип октапкаш, ада-иезинге: «Чүнү күзейдир силер—кылыңар, мен дөмей-ле өөренир мен!»—деп, шыңгыы чугаалаан.

Ынчангаш Наташа өөренип кирипкен. Школадан орай дүне чедип келгеш, удуп ап четтикпейн чыдырда-ла: «Тур, ыяш чар, алыргаан моң!»—деп каржы-доңгун Шутов херектенип-ле үнер. Ынчап кээрге Наташа шыдашпайн, аар балды тудуп алгаш ыяш чарып, суглап, чем кылгаш чүгле ооң соонда ам ажылдап турар чери — уруглар садынче чоруптар.

Ада-иези-биле чурттаары аңаа улам-на бергедеп келген. Чүү кандыг-даа боол турза, Наташаны ыяызыла чүдүлгелиг кижиге ашакка бээр ужурлуг бис деп олар шиитпирлеп алганнар. Бо талазы-биле оларның даяныр бодаан кижизи—Каа-Хем өрү чурттап турар, эрги чүдүлгечүлүүрлерниң аразынга «Бастор» деп шолалаткан, Наташаның кырган ачазы Клементий Шутов болган. Ол ашак Наташаже кудажы кижилерни чорудуп туруп-ла берген. Эрткен чылын ындыг кижилерниң саны сес четкен. Ынчалза-даа Наташа оларны шиитпирлиг-биле хүлээп албаан, оларга аксын-сөзүн-даа бербээн. Ону билгеш Самсон: «Өлүрүп каар мен! Христ дээш бажыңнадып-даа болур мен!»—деп аттыныр-күштенип турган.

Таныш дүштүү Наташаның ындыг салым-чолун Дмитрий боду болгаш ооң өңнүктери — суурнуң комсомолчулары билип каапш, Наташаны шажынчы сүзүглелдиглерниң холундан ыяавыла алырып алыр херек деп шиитпирлээннер. Аныяктың дескел чок изиг күзели, аас-кежиктиг амыдыралы тиилээн! Шажынчының хүлүү үстүп чаштааны ол-дур.

...Аас-кежиктиг куданың хүнү чоокшулап-ла олурган. Дмитрий районнуң үлетпүр комбинадынга комсомол организациязының секретары болуп ажылдап турган. Ук найыралдыг коллективтиң аныяктары Дмитрий биле Наташаның кудазын белеткеп, бажың иштиниң эт-херекселдерин боттары кылып, саттынып ап турганнар. Райкүүскомнуң чуртталга бажыңнарын үлеп-хуваар комиссиязы чаа өгленирлерге бажыңны база аңгылап берген турган.

Сектантыларның кандыг-даа оралдажыышкыннары, «буянныг эки» чалбарыы турзажок, ол чаа өг-бүлениң тургустунарын, оларның келир үеги чаагай салым-чолун дедир тыртып шыдаваан. «...чүлүүр болгаш сүзүглээр чоруктарның артыышкыннары-биле демиселди коммунистиг кижизидилгениң талазы-биле ажылдың түлүш кезээ кылдыр көрүп турар» деп, СЭКП-ниң Программазында айыткан. Кижилерниң медерелинде эргиниң артыышкыннарын узуткаар талазы-биле партияның идеологтуг ажылында бо чугула сорулганы күүседир дээш совет кижилерниң чүткүл-соруунуң бир көскү илерээшкини болза, бо аныяк өг-бүлениң амыдыралы, хөй-нииттиниң салдар күжү болур-дур.

П. ПОПОВ.

Каа-Хем район.

Москва чоогунга гитлержи шериглерни чылча шапканының 20 чыл болганынга

Делегейни кайгаткан маадырлыг чорук

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, армия генералы Д. Д. Лелюшенко чугаалап тур

Чээрби чыл болган солуннар. Оларның саргара бергилээн арыннарын номчугулааш, кижиниң сеткили хайнып келир. Ада-чурттуң Улуг дайынының болуушкуннары, Москва чоогунга тулчуушкуннар, найысылалдың чоогунга немец-фашистиг шериглерни чылча шапканы кижиниң угаанынга тодаргай көстүп келир. Бистиң ынак Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш амы-тынын берген эш-өөрлерни болгаш өннүктерни база чүрек саргып, сактып келгилээр.

Ынчаарда, 1941 чылда дайзын найысылалче шургуп турган. Ноябрьның 16-да Гитлер совет найысылалче ийиги чингине шавар халдаашкынын эгелээн. 51 дивизиялар, ооң иштинде танкының 13, чадаг-шеригниң 33 болгаш мото-чадаг-шеригниң 5 дивизиялары анаа киришкен. Тулчуушкуннуң изии мырыңай-ла хүн-хүнү-биле дыңзып турган. Дайзынга улуг когаралдарны таварыштырбышаан, совет дайынчылар амы-тынын харамнанмайн турган. Хөй миллион совет улус болгаш ооң Кызыл Шерии дайынны чүгле дайзынны бүрүн тиилээри-биле доозар деп ол хүннерде совинформбюро медеглээн. Ол чылча шавышкын Москва чоогунга эгелээр ужурлуг.

Москваны бүзээлээш, эжелеп алыр дугайында немец планның буурап дүшкенин декабрьның орай кежээзинде чурт билип каан. Найысылалдың чоогунга немец шериглер аштырышкынга таварышкан. Совинформбюроның «Сөөлгү шакта» деп ол дыңнадыынга бистиң чаалажып турган шеривис болгаш тылга чон улуу-биле өөрген. Бистиң Барыын фронтувустуң шериглери, ооң мурнундагы тулчуушкуннарга дайзынның чилчиин үскеш, 1941 чылдың декабрь 6-да дайзынның шалыпчы дээн ийи талакы бөлүктеринге удур шавар халдаашкынны эгелээн. Эгелээн ол шавар халдаашкынның түңнелинде ол ийи талакы бөлүктерни бистиң шериглеривис чылча шапкан болгаш дайзын техниказын, боо-чепсээн кагбышаан, улуг когаралдарга таварышпышаан аткаарлап эгелээн. Генералдар Д. Д. Лелюшенко, В. И. Кузнецов, К. К. Рокоссовский, Л. А. Говоров, И. В. Болдин, П. А. Белов, Ф. И. Голиков оларның аттарын ынчаарда совинформбюроның дыңнадыгларынга дыңнаткылаан, оларның шериглери ол шавар халдаашкынныг тулчуушкуннарга киришкен.

Генерал Лелюшенконуң шериглери, дайзынның 1-ги танк, 14-кү болгаш 36-гы мото-чадаг-шериг дивизияларын кыспышаан, Рогачевти ээлепкеш Клин хоорайны бүзээлепкен деп, дыңнадыгдан номчуур бис. Оортан бээр 20 чыл эрткен. Немец-фашистиг шериглерни Москва чоогунга чылча шапканының маадырларының бирээзи ол генерал ам кайдал, Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда чылдарда ооң амыдырал болгаш дайынчы оруу кандыг болганыл?

Мынчангаш Москвада бир-ле бажыңның үшкү кадынче көдүрлүп үнүптүвүс. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, армия генералы Дмитрий Данилович Лелюшенко ында чурттап турар. Бажыңның ээзиниң сыны бижиг, боду шимченгир кижи бисти чылыг, өөрүшкүлүг-биле уткуп алды. Чүге келгенивисти чугаалап бээривиске генералдың арны сергеп келген. Бодунуң дайынчы демдеглел дептерин, фронтуга хамаарышкан хөй санныг тырттырган чуруктарын, бижип турары номунуң бижимелин, ылаңгыя Москва чоогунга тулчуушкуннарга холбашкан чүүлдерин генерал биске көргүскүлээн.

— Москва дээш тулчуушкуннарга тиилелге канчаар чедип алдынган дээр дугайын эки билип алыр төлээде, бистиң баштайгы камгалал тулчуушкуннарывысты сактып көөрү эргежок чугула,—деп, генерал чугаалай-дыр. Дайынның байдалын, Зуша хемде Мценскиге ооң командылааны гвардейжи онза корпустуң дайынчылары генерал Гудерианның танкычыларын канчаар ара доктаадыпканын ол тодаргайы-биле чугаалап олур. Можайскиниң чазаглыг оруу-биле чоруп турган Готтуң танк бөлүүнге удур тулчуушкуннар, Бородино шөлүнге тулчуушкуннар, генералдың бодунуң балыгладыпканы, адактың сөөлүнде 30-гу армияның командылакчызы болуп тулчуушкунга ооң дедир ээп келгени...

— Шавар халдаашкынның мурнуу чарыкы хүннерин болгаш шавар халдаашкынның бодунуң дугайында чугаалап көрүнерем,—деп генералдан диледивис.

— Совет Дээди командылал чери стратегия талазы-биле күчүлүг курлавырны тургускан—деп, ол чугаалап эгеледи. Оон аңгыда чаа күштер база четкилеп келген. Гитлержилер чежемейнин-даа бурунгаар шургуп турган бол, оларның шавар халдаашкынының байдалы кошкап, күжү төнүп турары дораан-на билдинип келген. Сибирьден келген 6 дивизия алыр сен деп меңээ сагындыргаш, удур шавар халдаашкынны эгелээрин белеткээринге үш хонук берген. Бисте күш чок кылдыр санап алгаш, удур шавар халдаашкынны дайзын манавайн турар дээрзин туттурганнар өчээннер.

Кинода чүве дег дүрген чоруп турган чингине шавар халдаашкынның эгелээринге чедир санныг шактар арткан. Дыш баш-биле тулчуушкунну удуртур дээш удуп алыры-биле чер иштиниң оңгузунче кире бердим. Шериглерниң оон ынайгы белеткелин армияның штаб начальниги Хетагуровка дагзып каан мен. Кыска дыштанылга соонда декабрьның 6-да 0 шак 30 минута турда оперативтиг бөлүк-биле кады командылал-хайгаарал черинче чорупкан мен. Дүнекиниң 1 шакта харылзааның идегелдиин хынадывыс, 2 шак 30 минутада шавар халдаашкынга белен дээрзин дивизиялар болгаш бригадалар командирлери илеткээннер.

4 шак 25 минута. Артиллерия-биле белеткел боолаашкыннарын эгеледивис. Бистиң үгер-бооларывыс гитлержилерниң камгалал белдирлерин чылча берип турган. Чартык шак эрткен соонда чадаг шериг болгаш танкылар атакалааш кирипкен. Сибирьжилер кайгамчык-ла тулушканнар. Дайзынның камгалалын үзе кирери чедиишкинниг чоруп турган. Бир — бүдүн-чартык шак болганда чедиишкиннерни бадыткап турар бижимел медээлер алдынган. Даң адып чорда кол согуушкуннуң уунга дайзынның камгалалы узуну 12 километр, ханызы 6 километр черге үзе кирдинген турган. Хунаап алдынган баштайгы чүүлдер 50 танкылар, 72 үгер-боолар, чүс-чүс пулемёттар, ланчылар, 200 чедир автомашиналар болган. Фашистиг чадаг шеригниң барык бир полк шерии узуткаттынган.

Гитлержилер удур атакаларны кылгылап турган, ынчалза-даа совет солдаттар дайзынны кызып үндүрбүшаан. Тулчуушкуннуң чорудулгазын хайгаарап көрүп тургаш, шавар халдаашкынны хүндүс-даа, дүне-даа уламчылаар болза эки-дир деп түңнелди кылган мен. Курлавырын дүрген эккеп алыр, ындыг айыылдыг эвес черлерден шериглерин бээр октаар арганы дайзынга бербес херек, дайзынның камгалал черлерин ханызынга белеткеп алырын бергедедир херек. Фашистерниң ужар чүүлү болгаш танкылары дүне шыгаап адып шыдавас дээрзи база илдең турган.

Чамдык үе эрткенде дайзынның Клин хоорай чоогунда танк бөлүүнүң тылынче кире берип болур эң-не ажыктыг угланыышкын туруп келген. Декабрьның 6-да чүгле чаңгыс хүн иштинде бистиң армияның кезектери Клинче угландыр 17 километр бурунгаарлаан, декабрьның 9-туң кежээзинде Клинге чоокшулап четкен. Бистиң 30-гу армиявыстың шавар халдаашкыны дайзынның соңгу талада шалыпчы бөлүүн ханызы-биле оюп бүзээлей бээриниң айыылын тургузуп келген, ынчангаш дайзын болза Клинниң районунга бодунуң шериглерин далаштыы-биле күштелдирип эгелээн. Ынчаарга фашистиг шериг кезектерин бисче ол октап туруп бергени бистен өске үш совет армияларның сорулгазын чиигеткен. Бо бүгүнү генерал уламчылап чугаалап олур.

Ооң соонда генерал солун саннар адагылады. Декабрьның 6-дан 15-ке чедир чүгле бистиң 30-гу армияның кезектери дайзынның 200 ажыг танкыларын болгаш куяктыг машиналарын, 600 ажыг үгер-бооларын болгаш миномёттарын, 2500 автомашиналарын, өске-даа хөй техниканы болгаш боо-чепсекти хунаап алган. Дайзынның 20 муң ажыг солдаттары болгаш офицерлери өлүрткен болгаш балыглаткан, каш муң кижини тудуп алган.

Фашистиг генералдар болгаш фельдмаршалдар боттарының аштырыышкыннарын шынзыктырар дээш немец шериг начальниктеринге болгаш шериглерге билдинмейн, хеп-хенертен болган дээр чергениң янзы-бүрү чылдагааннарын тып, чулчуруп туруп бергеннер. Орус кыш маңаа буруулуг дижип, совет дайынчыларның, ылаңгыя сибирьжилерниң коргуш чогунга чылдагаан тудуп-даа турганнар.

Москва чоогунга болган тулчуушкуннардан чамдык барыын-герман генералдар ам-даа өөренип албааннар-дыр деп, Д. Д. Лелюшенко хүлүмзүрүп уламчылады. Өжээн негээр дээрзиниң бодалын үндүрүп, Германияның Федеративтиг Республиказында боо-чепсекти чайып турар чүүл бар-дыр. Ол ындыг кижилер дайыннарның төөгүзү-биле, ылаңгыя мурнунда гитлержи генералдар турганнарның, ылаңгыя Гудерианның чугаалары-биле таныжып көөрү багай эвес болур ийик, олар совет чепсектиг күштүң күчүзүн боттары көрүп эрткеннер болгай. Бо тураскаалдыг хүннерден бээр бистиң чепсектиг күштеривис, бистиң чуртувус ырак бурунгаар депшип чоруй барган.

ССРЭ-ниң ДОСААФ-тың Төп Комитедин баштап турар генерал Лелюшенко СЭКП-ниң XXII съездизиниң делегады болуп чорааны-биле ажылчы чоннарның мурнунга бо-ла чүве чугаалай берген турар. Съездиниң түңнелдерин, камгалал организацияларының сорулгаларын ол чугаалап чоруп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазында күрүнениң камгаланыр аргазын улам быжыглаарынче, чепсектиг күштерни Төрээн чуртту камгалаарының эң-не амгы үедеги чепсектери-биле чепсеглээринче улуг кичээнгейни салган дээрзин ол демдеглеп турар. Совет армия бүгү делегейге тайбыңның камгалалында туруп турар.

Чугаавыс база катап Москва чоогунга тулчуушкунга ээп келген. Совет полководчуларның бирээзи, Берлинни алырынга, Праганы хостаарынга киришкен, дөрт Ленин, Суворовтуң 1-ги чергезиниң — ийи, Кутузовтуң 1-ги чергезиниң — ийи, Богдан Хмельницкийниң— бир, дөрт Кызыл тук орденнерлиг, хөй-хөй медальдарлыг генерал эш Лелюшенко болза гитлержи шериглер тиилеттирбес дээр дугайында хоозун тоолду хүл-ыйба кылдыр 1941 чылдың кыжынында узуткап каан кижилерниң аттарын база адагылаан. Командирлер Чернышев, Щукин, Люхтанов, Чистов, Ротмистров, Лесомой, Решетов, Куценко, Чанчибадзе, Свиридов болгаш өскелерни-даа ол адагылаан, олар дайзынга удур тулчуушкуннарга онза ылгалып үнгеннер.

Москва чоогунуң шөлдеринге маадырлыы-биле тулчуп тургулаан дайынчыларны, командирлерни, политажылдакчыларны совет улус ынакшыл-биле, ханы хүндүткел-биле сактып турар. Оларның кылган маадырлыг чоруктарында өлүм чок!

Б. ЛУКЬЯНОВ,
(СЭТА-ның корр.).

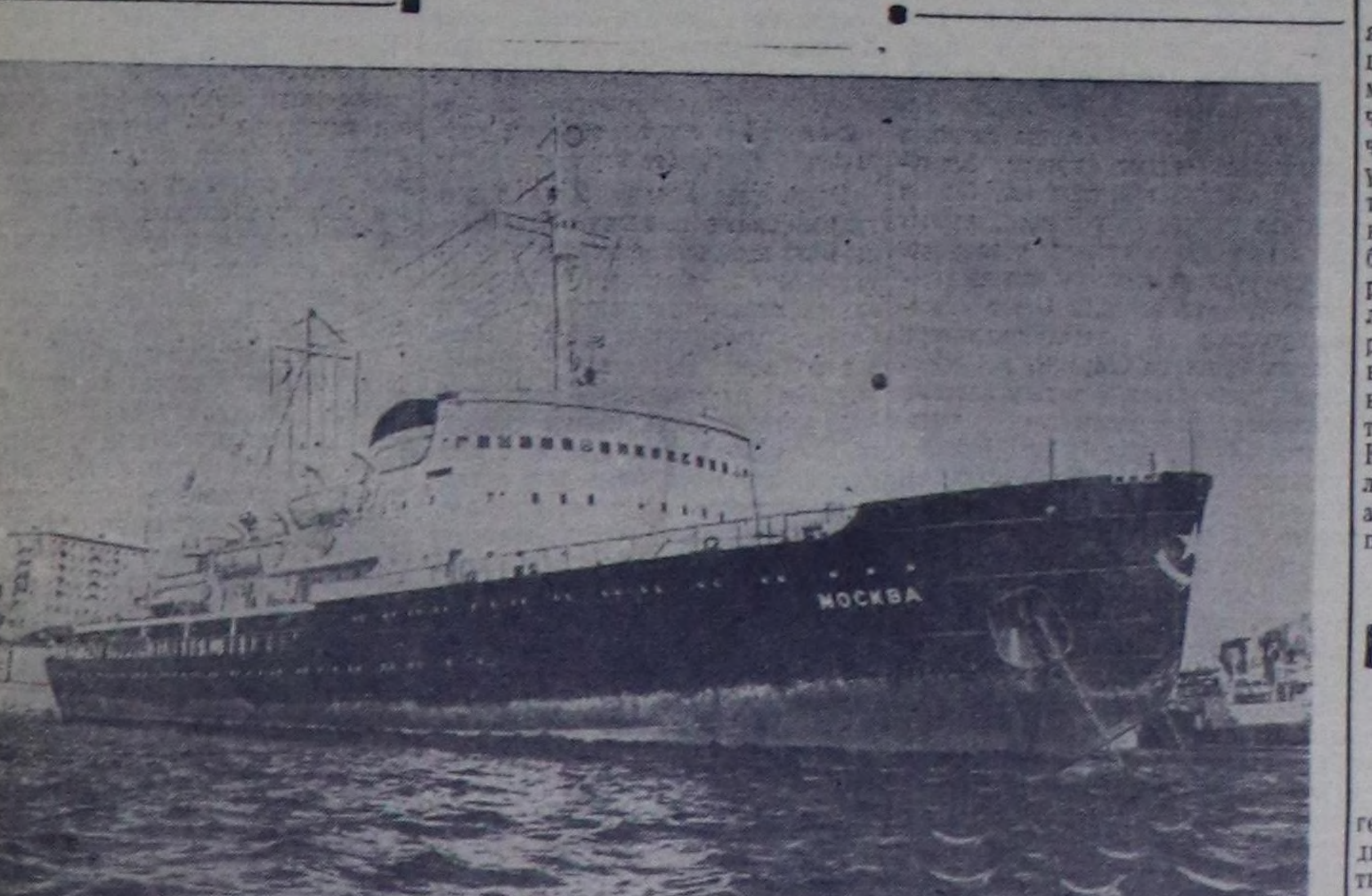

ВЛАДИВОСТОК. Ыраккы Чөөн чүктүң далай пароходствозунга «Москва» деп дош чарар күчүлүг судно немешкен. Ол магалыг судно Арктикаже чижеглээр чүве чок чорууушкунну чүгле чаа дооскан. Дош чарар судно 1961 чылдың октябрьның 18-те Мурманскиден үнгеш, кылын доштарны чара үстүрүп, чаган харга болгаш туманга таваржып чорааш Провидения өртээлге октябрь 28-те чеде берген. Арктикага эгелеп турган кыштың байдалдарынга шак ындыг кыска хуусаада чаңгыс-даа судно Соңгу чүктүң бүгү далай оруун эртип көрбээн турган.

ЧУРУКТА: дош чарар «Москва» деп судно Владивосток өртээлинде.

Фото Н. Назаровтуу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Социализмниң тиилеттирбезин көргүскен

БЕРЛИН. (СЭТА). Москва чоогунга тулчуушкунга Совет Армияның төөгүлүг тиилелгезиниң 20 чыл болган оюн Герман Демократтыг Республиканың хөй-ниитизи демдеглеп эрттирген. Германияның социалистиг чаңгыс аай партиязының Берлинде Карл Маркс аттыг дээди партия школазынга байырлыг хурал болган. ГДР-ниң национал камгалал министриниң оралакчызы Вальдемар Фернер сөс ап чыылганнарга чүве чугаалаан.

Социализмниң тиилеттирбезин болгаш империализмниң перспектива чогун Москва чоогунга болган тулчуушкун онза тодаргайы-биле көргүскен деп, ол демдеглээн.

Совет Эвилелинге удур дайынга фашистерниң аштырганы империализмниң ниитизи-биле аштырганы болур деп, В. Фернер уламчылаан. Москва чоогунга болган тулчуушкуннуң көргүскени ышкаш, агрессечи планнар ынчаарда-ла элезин кырынга тургустунган чүве болганда, ам социалистиг чуртче халдаар дээн оралдажыышкын империалистиг системаның туюлунга чедир буурап дүжери-биле доостур апаар. Ону Боннда эрги болгаш чаа фашист генералдарның адынга чугаалаары эргежок чугула деп, оратор демдеглээн. Чаа дайын бүгү-ле улустарга санап четпес каража-когаралдарны таварыштырар ийик. Ындыг болганда атомнуг болгаш водородтуг бомбалар дүжүп эгелээриниң мурнунда дайынны чайладыры ам кажангызындан-даа артык чугула болуп турар.

Тайбың кережи, ГДР-ни политика, экономика болгаш шериг талазы-биле быжыглаары, Совет Эвилели-биле үзүлбес найырал — тайбың дээш демиселге чугула салыышкын болур деп В. Фернер демдеглээн.

Үш күрүнелерниң чөвүлел хуралында

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында үш күрүнелерниң чөвүлел хуралының декабрь 7-де болган хуралын Каттышкан Штаттарның төлээлекчизи Стелле даргалаан. Барыын талакы чурттарның төлээлери хоозун медеглелдерни кылып, совет саналдарга «баштайгы демдеглелдерни» ол медеглелдеринге киирерин оралдашканнар, чүге дээрге боттарының чазактарының шуут харыызын олар ам дээрезинде албаан.

Боттарының эрги туруштарынга турбушаан, барыын талакы төлээлер ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында чугаалажыышкыннарны бо чылдың апрельде чөвүлел хуралга көрдүрери-биле киирген америк саналдарга үндезилээш чорудуп болур деп чугаалап турарлар. Олар делегей контролюнуң системазын база катап негеп, Совет Эвилелиниң саналдааны бар турар национал чепсектер-биле контрольдуң системазы четпес дээр чергелиг чүвени медеглээннер.

Ооң дараазында санал берген Совет Эвилелиниң төлээлекчизи С. К. Царапкинниң демдеглээни болза, ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында айтырыг чүгле чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң хемчээлинге кезээ-мөңгези-биле туюлунга чедир шиитпирлеттинген туруп болур.

Ядролуг шенелделерни соксадырын киириштирбишаан, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында дугуржулганың талазы-биле хүлээлгелерни күрүнелерниң күүседип турары дээш делегейниң эң шыңгыы контролюн чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүргениниң байдалдарында тургузуп болур деп ол чугаалаан. Агаарга, суг адаанга, октарган делгемнеринге, тодаргайлаарга, илередип тыварының болгаш идентификацияның бар турар национал чепсектери-биле дугуржулганы сагыры дээш контрольду боттандырып болур ындыг адырларынга ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулганы чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында дугуржулганың мурнунда-ла чарарын Совет чазак саналдаан дээрзин С. К. Царапкин сагындырган. А чер адаанга ядролуг частыышкыннарга хамаарыштыр кандыгыл дизе чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында дугуржулганың боттаныышкыны дээш контрольдуң делегей системазының чардынмас кезии болур, чер адаанга ядролуг частыышкыннарның контролюнуң системазын оларның аразынга дугурушкужеге чедир чер адаанга ядролуг чепсектиң кандыг-даа шенелделерин чорутпас деп хүлээлгени дугуржулганың киржикчилери күрүнелер боттарынга алган турарын Совет Эвилели саналдап турар. Совет саналдар долузу-биле боттанган туруп болур болгаш хүлээп ап болур, барыын талакы төлээлерниң ээлээн туружу политика-даа, мораль-даа талазы-биле кандыг-даа бадыткаашкын чок деп С. К. Царапкин айыткан.

Контрольдуң делегей системазын тургузарын оларда көрбейн турар дээр чергелиг чүве-биле чаа совет саналдарга боттарының удурланып турарын тайылбырлаарын кызыдып турар барыын талакы төлээлекчилерниң оралдажыышкыны бүзүрелдиг эвес болгаш барымдаа чок.

Боттарының эргижирээн, перспектива чок туруштарындан чайлаарынче, чепсегленишкинниң дүжүрүүшкүнү чокка делегей контролюнуң талазы-биле түңнел чок чугаалажылгаже чөвүлел хуралды киир тырттар дээр боттарының оралдажыышкыннарын соксадырынче барыын талакы төлээлерни совет төлээлекчи кыйгырган. Совет Эвилелиниң чаа саналдары контрольдуң национал чепсектерин ажыглаарынга үндезилээш дүрген дугуржурунга калбак арганы ажыдып турар деп ол чугаалаан.

Катангада тулчуушкуннар

ЛОНДОН. (СЭТА). Катанганың янзы-бүрү районнарында КНО-нуң шериглери биле Чомбениң жандармериязының болгаш хөлезиленикчилериниң отрядтарының аразында чепсектиг тулчуушкуннар үш хүн үргүлчүлеп турар. Элизабетвильде тулчуушкуннар колдуунда үш кезек черде: КНО-нуң албан кылыр бажыңын долгандыр, аэропорттуң районунда болгаш Элизабетвиль биле КНО-нуң швед шериглериниң турар лагериниң аразында орукта тоннельдиң чанында чоруп турар. КНО-нуң шериглери Элизабетвильде үзүктел чок боолаашкынны чоруткан. КНО-нуң командылакчызының төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, колдуунда эк кештиг снайперлер боолап турган.

Катанганың соңгу талазында КНО-нуң индий шериглери катанга жандармериядан Маноно хоорайны арыглаан.

КНО-нуң индия болгаш швед реактивтиг самолёттары Колвезиде аэродромга турган «Фуга-мажистер» дээр бир реактивтиг хыдыкчыны болгаш Катанганың ийи транспорт самолёттарын узуткаан, а ол ышкаш Элизабетвильден 10 километр ырак турар ок-чемзек складын бомбалаан дээрзин КНО-нуң төлээлекчизи дыңнаткан.

Ындыг болза-даа Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң демдеглээнин ёзугаар алырга, КНО-нуң шериглери шавар халдаашкынның шиитпирлиг хемчеглерин албайн турар.

Кубага удур чаа агрессияны белеткеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Нью-Йорк геральд трибюн» солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың сенадының юридиктиг комиссиязы Флоридада куба дескеннерниң дугайы дээр айтырыгны ам чугаалажып турар. Америк хөлезиленикчилерниң баштыңы Миро Кардонаны хуралга келдирткен. Контрреволюсчулар бөлүүнүң ээзиниң — АКШ-тың кандыг-даа дужаалын күүседиринге белен дээрзин Кардона сенаторларга бүзүреткен. Олар Кубада коммунизмге удур демисежири-биле боо-чепсекти холга алыр деп дужаалды хүн бүрүде манап турар деп Кардона медеглээн.

Америка чурттарының аразының херектериниң талазы-биле АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы Вудвордтуң хуралга саналын хөлезиленикчилерниң баштыңы деткээн. Кубаже чаа халдаашкынның планнарындан АКШ ам-даа адырылбаан дээрзин Вудворд чулчураан. «Бис бүзээлеттирген Кубаны кагбайн турар бис, ынчангаш Кастронуң коммунистиг ёзу-чуруму мөңге эвес деп санап турар бис» деп ол чугаалаан.

ПАРТИЯ

Сөзү С. СҮРҮҢ-ООЛДУУ. Аялгазы А. ТАНОВТУУ.

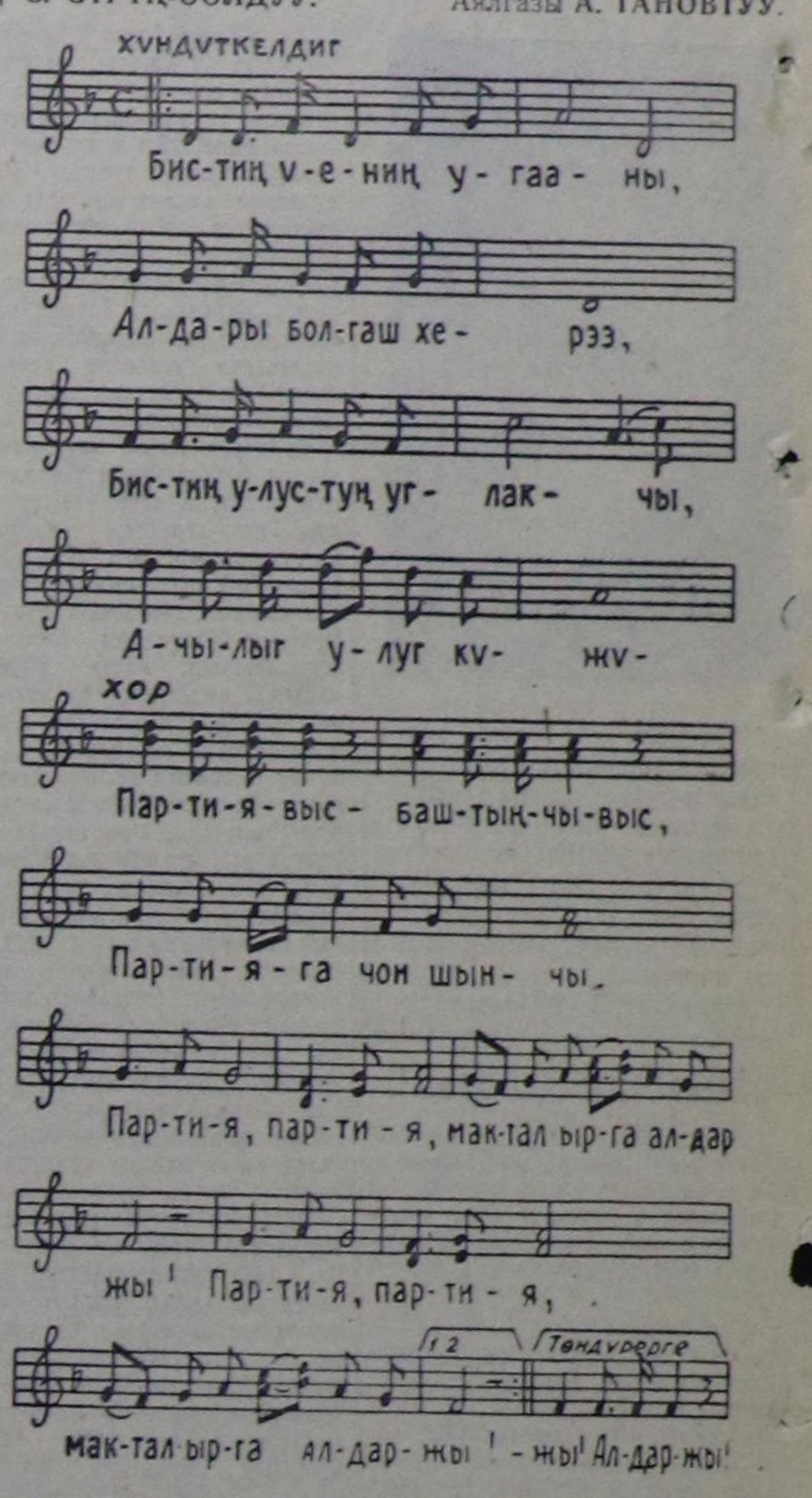
ХҮНДҮТКЕЛДИГ
Бис-тиң ү-е-ниң у-гаа-ны,
Ал-да-ры бол-гаш хе-рээ,
Бис-тиң у-лус-туң уг-лак-чы,
А-чы-лыг у-луг кү-жү-
хор
Пар-ти-я-выс-баш-тың-чы-выс,
Пар-ти-я-га чон шын-чы.
Пар-ти-я, пар-ти-я, мак-тал ыр-га ал-дар
жы! Пар-ти-я, пар-ти-я,
мак-тал ыр-га ал-дар-жы! -жы! Ал-дар-жы!
1 2
Төндүрерге

Бистиң үениң угааны,
Алдары болгаш херээ,
Бистиң улустуң углакчы,
Ачылыг улуг күжү—

Кожумаа:
Партиявыс—баштыңчывыс.
Партияга чон шынчы.
Партия,
Партия,
Мактал ырга алдаржы!

Ленинчи партия күштүг,
Ленинниң херээ дириг.
Совет чоннар быжыг, эптиг,
Чаңгыс кижи дег демниг.
Кожумаа:
Ада-чуртувус бурунгаар
Ара дүшпейн хөгжүп ор,
Хосталганың кызыл тугун
Коммунизмче аппар чор.

Кожумаа:
Партиявыс—баштыңчывыс.
Партияга чон шынчы.
Партия,
Партия,
Мактал ырга алдаржы!

Бөгүн „Тувинская правдада“

Бирги арында — 1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының дугайында болгаш 1962 чылда күрүне бюджединиң дугайында ССРЭ-ниң хоойлулары. Сессияның ажылының дугайында отчёт.

Ийиги арында — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга депутат С. К. Токаның чугаазын парлаан.

Үшкү арында профэвилелдерниң V Бүгү-делегей конгрезиниң ажылының дугайында отчёт болгаш ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришинниң анаа чугаазы.

Сөөлгү арында **«Декабрь 17 — Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаларның хүнү»** дээн ат-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттарга кандидаттар дугайында материалдар парлаттынган. Даштыкы болгаш иштики информация.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: **Уругларга программа** 10, 12 шактарда. **«Капитан уруу»** (делгем экранныг) 2 шакта. **«Дарклэ»** 4, 6, 8 шактарда. **«Кызыгаар камгалалында», «Чырыткылар»** (делгем экранныг) 10 шакта.

«КАА-ХЕМ»: **Уругларга программа** 10 шакта. **«Амыдыралче орук»** 11.15, 1.15 3.15 шактарда. **«Дээрги прокурорга эккелген роза чечек»** 5.15, 7.15 шактарда. **«Олар келир үеже чоокшулап турлар», «Дээрги прокурорга эккелген роза чечек»** 9.15 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: **«Эрес-тир сен, Анита»** 10.30, 12.30 шактарда. **«Дарганның тугу»** 2.30, 4.30 шактарда. **«Каржы-дошкун Анна»** 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Шуургандан күштүг»** 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15 шактарда. **«Байлактыг садта», «Шуургандан күштүг»** 9.15 шакта.

ДЕКАБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Билдинмес оран»** 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Шуурганның төрүттүнгени»** 11.15, 1.15 шактарда. **«Дарклэ»** 3.15, 5.15, 9.15 шактарда. **«Чырыткылар»** (делгем экранныг) 7.15 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: **«Кочубей»** 2.30 шакта. **«Дээрги прокурорга эккелген роза чечек»** 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

Альба Регия

деп кинону көрүнер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның болгаш харысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01229.

Чагыг № 2431. Культура эргелелиниң типографиязы